

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2014

Martina Bartoňová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martina Bartoňová

Sovětsko-indické vztahy v letech 1964-1982

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Martina Bartoňová**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohuslav Litera, CSc.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

BARTOŇOVÁ, Martina. *Sovětsko-indické vztahy v letech 1964-1982*. Praha, 2014, 48 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra mezinárodních teritoriálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Bohuslav Litera, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce "*Sovětsko-indické vztahy v letech 1964-1982*" pojednává o vývoji vztahů mezi Indií a Sovětským svazem v období jejich nejtěsnější spolupráce. V této době došlo k významnému sladění zájmů zemí na mezinárodním poli, jež bylo v roce 1971 zpečetěno uzavřením smlouvy o přátelství a spolupráci, a k pěstování úzké ekonomické spolupráce mezi těmito dvěma zeměmi. Spojenectví s Indií bylo pro Sovětský svaz klíčové z hlediska strategie zadržování čínského vlivu v Asii, ale i z pohledu snah o nastolení globální převahy nad Spojenými státy. Pro Indii představoval Sovětský svaz jednak zdroj prostředků na modernizaci, zároveň si Indie spojenectvím s ním snažila zajistit ochranu bezpečnosti tváří v tvář svým nepřátelům, kterými byl Pákistán a též Čína. Indie usilovala o zachování nezávislého postavení, a proto současně udržovala vazby i na Spojené státy a angažovala se v hnutí nezúčastněných. Sovětské snahy o ustavení systému kolektivní bezpečnosti v Asii byly v rozporu s úsilím Indie o dosažení vůdčího postavení v regionu, a proto v tomto ohledu neposkytla svému spojenci žádnou podporu. Vztah Sovětského svazu a Indie ve sledovaném období byl založen jednak na vzájemné porozumění a oboustranně prospěšné spolupráci, zároveň zde ale docházelo k vážnému střetávání zájmů.

Abstract

The bachelor thesis "*Soviet-Indian relations in 1964-1982*" examines the development of relations between India and the Soviet Union during the period of their closest cooperation. The two countries were to found the highest extent of common interests and consensus in the field of foreign policy in that time and there was also intense economic cooperation. The alignment of common interests was sealed in the conclusion of the Treaty of Friendship and Cooperation in 1971. The Soviet Union saw its

relationship with India as a basis for his strategy of containing China's influence in Asia, but alliance with India was also important in terms of establishing its global supremacy over the United States. For India the Soviet Union represented source of funds for its modernization and in alliance with the Soviet Union it also sought to ensure its security position vis a vis their enemies Pakistan and also China. India wanted to preserve its independent position so it maintained ties to the United States and engaged in the non-aligned movement. Since the Soviet efforts aimed at establishing the system of collective security in Asia were contrary to the India's quest for achieving a leading position in the region, it did not give any support to its ally in this respect. A mutual understanding and both-sided beneficial cooperation created the heart of the relationship of the Soviet Union and India in given period, but there was also a serious clash of interests.

Klíčová slova

Sovětský svaz, Indie, mezinárodní vztahy, zahraniční politika, bezpečnostní politika, světová politika, regionální konflikty

Keywords

The Soviet Union, India, international relations, foreign policy, security policy, the world politics, regional conflicts

Rozsah práce: 81 204 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 15. 5. 2014

Martina Bartoňová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Bohuslavu Literovi, CSc. za jeho cenné rady a připomínky v průběhu psaní práce

Obsah

ÚVOD	2
1. SOVĚTSKO-INDICKÉ VZTAHY V LETECH 1953-1964	11
1.1 <i>Proměna sovětského přístupu vůči zemím Třetího světa a první snahy o navázání kontaktů s rozvojovými zeměmi</i>	11
1.2 <i>Nalezení společných zájmů na poli zahraniční politiky po roce 1953 a počáteční fáze sovětsko-indických vztahů</i>	12
1.3 <i>Čína jako společný nepřítel Indie a Sovětského svazu</i>	13
1.4 <i>Indicko-čínské pohraniční války v letech 1959 a 1962 a jejich vliv na vývoj sovětsko-indických vztahů</i>	14
2. PROHLUBOVÁNÍ SPOLUPRÁCE V LETECH 1964-1971	16
2.1 <i>Období největší míry shody i střetu v sovětských a indických zájmech</i>	16
2.2 <i>Role Sovětského svazu ve válce o Kašmír roku 1965</i>	19
2.3 <i>Taškentská dohoda a její vliv na vývoj sovětsko-indických vztahů</i>	20
2.4 <i>Indie a Brežněvův plán kolektivní bezpečnosti v Asii</i>	21
3. BANGLADÉŠSKÁ KRIZE A SOVĚTSKO-INDICKÉ SPOJENECTVÍ	23
3.1 <i>Zrod Pákistánské krize a uzavření Sovětsko-indické smlouvy o přátelství a spolupráci</i> 23	
3.2 <i>Sovětsko-indická smlouva</i>	24
3.3 <i>Indicko-pákistánská válka</i>	25
3.4 <i>Důsledky rozpadu Pákistánu na rozložení sil v regionu a na následný vývoj sovětsko-indických vztahů</i>	26
4. SLÁBNUTÍ SPOLUPRÁCE A ROZCHOD V OBLASTI SPOLEČNÝCH ZÁJMŮ V PRŮBĚHU SEDMDESÁTÝCH LET	27
4.1 <i>Indická politika v otázce jaderných zbraní a další problematické aspekty přispívající ke slábnutí svazku</i>	27
4.2 <i>Sovětská okupace Afghánistánu a její vliv na sovětsko-indické vztahy</i>	30
4.3 <i>Nástup Gorbačova do čela Sovětského svazu a ukončení války v Afghánistánu</i>	32
5. ROZBOR DÍLČÍCH OTÁZEK A OBLASTÍ SPOLUPRÁCE	33
5.1 <i>Indický oceán</i>	33
5.2 <i>Omezená vojenská aliance</i>	35
5.3 <i>Ekonomické propojení Indie a Sovětského svazu</i>	36
5.4 <i>Otázka Sovětského vlivu v Indii</i>	38
ZÁVĚR	40
SUMMARY	43
POUŽITÁ LITERATURA	44

Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou vztahy Indie a Sovětského svazu v letech 1964-1982. V době anglické nadvlády na indickém subkontinentu nevěnovala sovětská zahraniční politika této oblasti pozornost. Cestu navázání přátelských vztahů mezi Indií a Sovětským svazem nicméně otevřela až Stalinova smrt v roce 1953. Tehdy zahájil Sovětský svaz úsilí o snížení napětí ve vztazích s nekomunistickými zeměmi, neboť chtěl dosáhnout rozšíření svého vlivu v oblasti Třetího světa. V tomto kontextu došlo i ke sblížení s Indií.

Indie byla významnou mocností jižní Asie a jako zakládající člen hnutí nezúčastněných měla eminentní vliv na záležitosti zemí afro-asijského světa. V rámci OSN Indie též požívala respektu, a proto bylo pro Sovětský svaz velice důležité, že jako jeho spojenec neodsoudila potlačení Maďarského povstání v roce 1956, ani sovětskou invazi do Československa roku 1968 a později se zdržela kritiky i v ohledu na okupaci Afghánistánu.

Motivací pro udržování vztahů se Sovětským svazem byla pro Indii zpočátku zejména nutnost získat zdroj ekonomické pomoci na modernizaci země. Dále potřebovala posílit své postavení ve vleklém se konfliktu se svým rivalem, Pákistánem.

Na zahraničněpolitickém poli se podařilo nalézt shodu zájmů, neboť oba aktéři usilovali o snižování mezinárodního napětí a prosazovali politiku mírové koexistence. Zásadním momentem pro vývoj vzájemných vztahů byl rok 1960. V důsledku roztržky s Čínou Sovětský svaz nezbytně potřeboval nalézt spojence, aby dokázal bránit posilování čínského vlivu v Asii. V této souvislosti představovalo případné získání Indie otázku zásadního významu. I Indie se cítila ohrožena ze strany Číny, a to v důsledku nevyřešeného pohraničního sporu. Sovětsko-indické vztahy tak byly založené zejména na oboustranné potřebě čelit čínskému vlivu. Strach z čínského rozpínání působil jako faktor, jež dlouhodobě utužoval vzájemné spojení.

Jižní Asie byla regionem, kam se přenášelo velmocenské soupeření a zároveň zde nebyla nouze o latentní regionální konflikty. Pákistán, zarytý odpůrce Indie, udržoval od roku 1962 spojení s Čínou a v opozici proti pronikání Sovětského vlivu stál svou účastí v aliancích napojených na západní mocnosti. Vyřešení sporu mezi Indií a Pákistánem považoval Sovětský svaz za klíč k účinnému prosazení strategie na zadržení čínského vlivu v Asii. Nepřátelství zemí subkontinentu nicméně zůstávalo

konstantou politiky regionu, a to zejména z toho důvodu, že se nepodařilo nalézt řešení v otázce Kašmíru.

Vztahy s Indií Sovětskému svazu umožňovaly udržovat si spojení s celou oblastí Třetího světa a na základě její přízně se mu také podařilo posílit svou důvěryhodnost u rozvojových států. Indie se měla stát názorným příkladem štědré sovětské pomoci nerozvinutým zemím.

Sovětský svaz se vysokou mírou podílel na industrializaci Indie. Jeho asistence byla zřetelná zejména v odvětvích těžkého průmyslu, ropného průmyslu a v oblasti ocelové a uhelné produkce a výroby elektřiny. Problematickou zůstávala oblast sofistikovaných technologií, ve které Sovětský svaz sám zaostával.

Zvolené ohraničení práce lety 1964 a 1982 odpovídá období od nástupu Brežněva na post nejvyššího představitele Sovětského svazu až do jeho smrti. Z pohledu studené války v této době probíhala fáze uvolňování napětí ve vztazích mezi Východem a Západem. Jak Spojené státy tak Sovětský svaz přikročily ke zmírnění svých ostrých stanovisek v rovině ideologie, což následně umožnilo vyřešení palčivých mezinárodních problémů. Spojené státy upřímně usilovaly o snížení globální konfrontace, jež by jim umožnilo omezit výdaje věnované na zahraniční politiku, kdežto Sovětský svaz se naopak snažil nastalé volnější atmosféry využít k posílení svých pozic a zahájil nástup v oblasti Třetího světa. Tento region tak v období *détente* zaznamenal nárůst napětí.

Čína reprezentovala v době vlády Brežněva největšího nepřítele Sovětského svazu. V jižní Asii Moskva plánovala prosadit strategii zaměřenou na faktické obklíčení Číny z jihu, ale získání Pákistánu na sovětskou stranu bránil zejména jeho trvající spor s Indií. Taškentská dohoda uzavřená v roce 1966 byla pokusem přivést Indii a Pákistán na cestu urovnání vzájemných sporů mírovou cestou. Sovětský svaz byl zprostředkovatelem smlouvy a doufal, že se mu podaří zůstat součástí dění v regionu. V roce 1969 pak představil plán na ustavení systému kolektivní bezpečnosti v Asii, kdy se asijské země měly sdružit do jednoho seskupení, jehož bezpečnost by měla Moskva pod svou patronací.

Sovětským svazem navrhované plány na organizaci regionu, kde by on měl vystupovat jako garant bezpečnosti, ale kolidovaly s indickou ambicí získat pozici politického a ekonomického hegemonu regionu. Jako vůdčí člen hnutí nezúčastněných Indie naopak prosazovala odstranění sfér vlivu a nepřála si velmocenskou přítomnost v blízkosti svého území.

Svazek Indie a Sovětského svazu byl založen na vzájemně prospěšné spolupráci a shodě zájmů. Indie se snažila neorientovat se pouze na Sovětský svaz a udržovala vztahy i se Spojenými státy. Sovětská materiální asistence ji umožňovala posilovat roli regionálního hegemona, což představovalo hlavní cíl její zahraniční politiky. Celkově si ale snažila udržovat odstup a nedopustila z jeho strany žádnou ideologickou indoktrinaci.

Indie si byla jistá tím, že ji Sovětský svaz potřebuje mít v trvajícím nepřátelství s Čínou na své straně, a proto se odvážila postavit se v některých důležitých otázkách proti jeho stanovisku. Odmítla se připojit ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní a v roce 1974 provedla navzdory sovětským protestům jaderný test.

Sovětský svaz si uvědomoval, že se Indie nestane pilířem vybudování systému kolektivní bezpečnosti v Asii a s nelibostí sledoval její snahy o posilování regionální pozice, zintenzivněné v období po rozpadu Pákistánu. Ke slábnutí vzájemné spolupráce docházelo i v hospodářské oblasti. Továrny vybudované za účasti Sovětského svazu byly předávány do rukou Indie a v pozdějších letech se asistence Moskvy omezila převážně na dodávky zbraní, které pomáhaly udržovat vyrovnanou bilanci vzájemného obchodu.

V době probíhající války v Afghánistánu se Sovětský svaz potřeboval ujistit, že Indie nepodnikne na mezinárodní scéně kroky ve smyslu odsouzení jeho intervence. Sovětská invaze do Afghánistánu byla ovšem aktem, který se dotýkal vitálních indických zájmů. Na ohrožení své bezpečnosti reagovala Indie snahou odpoutat se od svého spojence a znovupotvrdit svůj status nezávislé země. Válka v Afghánistánu byla zároveň záležitostí, která ve své době poutala veškerou pozornost sovětské politiky v oblasti Třetího světa. Postoj Sovětského svazu k Indii se ale nezměnil ani pod vlivem událostí souvisejících s invazí, ani po nástupu Gorbačova k moci. Indie zůstávala jeho privilegovaným partnerem v oblasti Třetího světa.

Vztah Sovětského svazu a Indie v době studené války lze považovat za velice specifický. Sovětský svaz si udržoval spojence ve Třetím světě a předpokládal, že se mu ve zdejších zemích podaří prosadit sovětský politický model a že se tyto země následně zapojí do sféry jeho vlivu. Spojenectví s Indií mělo pro Sovětský svaz mimořádný význam, a proto v jejím případě deklaroval své odhodlání zdržet se intervenování do jejích vnitřních záležitostí. Součinnost Indie a Sovětského svazu v době vlády Brežněva se tak podobala spíše partnerství dvou mocností, než vztahu supervelmoci a jejího satelitu.

V českém prostředí není problematika sovětsko-indických vztahů v době vlády Brežněva dostatečně zpracována. To, že se čeští historikové touto problematikou zabývají minimálně, bylo důvodem zpracování daného tématu. Hlavním cílem této bakalářské práce je na základě dostupné sekundární literatury a primárních zdrojů zpracovat téma vývoje sovětsko-indických vztahů v letech 1964-1982. Budu se tedy snažit prozkoumat a popsat, na základě jakých faktorů byl vztah Indie a Sovětského svazu vybudován, jaké zájmy spolu sdílely a ve kterých konkrétních oblastech docházelo naopak ke střetu zájmů. Ve své práci budu zohledňovat jak oblast zahraniční politiky, tak problematiku ekonomické a vojenské spolupráce a zmíním i sféru kulturních a politických vazeb.

V rámci této práce se tedy budu snažit představit cíle, které obě země ve vzájemném vztahu sledovaly, a zhodnotit, jestli těchto cílů ve sledovaném časovém úseku dosáhly či nikoliv. Zaměřím se zejména na to, jakou politiku zvolil Sovětský svaz vůči Indii a z jakých důvodů byla pro něj tato země významná. V rámci předkládané práce se pokusím popsat, jaké motivy stály u rozhodnutí Sovětského svazu udržovat s Indií blízké vztahy a následně se pokusím zjistit, jestli pro něj bylo toto spojení přínosné. Dále se pokusím odpovědět na otázku, jaký přístup zaujal Sovětský svaz vůči Indii, jež byla nekomunistickou zemí. V centru pozornosti této práce jsou též indické motivy k udržování spojení se Sovětským svazem. Hlavní otázka práce je následující: Jaké byly a jak se měnily cíle Sovětského svazu s ohledem na Indii? Jaký přístup Sovětský svaz vůči Indii zvolil a jakými prostředky se snažil dosahovat cílů, které si v rámci spojení vytyčil? A konečně byla jeho politika vůči Indii úspěšná s ohledem na výsledky, jež přinesla? Jaké cíle sledovala naopak Indie ve spojení se Sovětským svazem a jaké výhody jí toto spojení přineslo? Dosáhla Indie splnění svých cílů, jež si v rámci spojení se Sovětským svazem vytyčila?

Budu se tedy snažit představit cíle Moskvy v ohledu na Indii v jednotlivých obdobích a posoudit, zda jich v daném časovém úseku opravdu dosáhla. Dále budu též zohledňovat postoj Indie vůči Sovětskému svazu a zmíním se i o jejích zahraničněpolitických prioritách. V rámci této práce se tak pokusím zodpovědět základní výzkumné otázky a vysvětlit, co vedlo Sovětský svaz a Indii k udržování blízkého spojení v rámci sledovaného období.

Použitou metodologií v rámci této práce je případová studie založená na analýze veřejně dostupných dokumentů a sekundární literatury.

Vývoj sovětsko-indických vztahů v letech 1964-1982 je předně možné rozdělit na dvě etapy, jež od sebe vzájemně odděluje rok 1971, ve kterém byla uzavřena Sovětsko-

indická smlouva o přátelství a spolupráci, a kdy došlo k rozpadu Pákistánu. V letech 1964-1971 pokračovalo prohlubování sovětsko-indické spolupráce započaté v minulých letech a Sovětský svaz se na základě svých diplomatických úspěchů na poli jihoasijské politiky domníval, že se mu v budoucnu podaří završit úspěšný vývoj definitivním nastolením svého vlivu v oblasti. Rozhodnutí Indie přistoupit na uzavření smlouvy o přátelství a spolupráci si ale Moskva mylně vykládala jako znamení podpory jejích plánů na organizaci regionu. Ta naopak využila posílení svého postavení po ukončení války s Pákistánem a soustředila se na snahy o dosažení vůdčí pozice v regionu. Po roce 1971 se tak začal plně projevovat střet zájmů mocností na poli zahraniční politiky, který vedl ke slábnutí diplomatických vztahů. Odmítnutí Indie podílet se na systému kolektivní bezpečnosti v Asii odsoudilo tento sovětský plán k neúspěchu. Sovětskému svazu se tak nepodařilo prosadit svou hlavní iniciativu zaměřenou na izolaci čínského vlivu v Asii. Nicméně vzhledem k přetrvávajícímu napětí v sovětsko-čínských vztazích pro něj Indie zůstávala nepostradatelným spojencem, vůči kterému se snažil nadále projevovat neméně vřelý a vstřícný přístup.

Tato práce je rozdělena celkem do pěti kapitol. Rozčlenění práce je v souladu s časovým vymezením uvedeným výše s tím, že tématu Bangladéšské krize a průběhu indicko-pákistánské války vedoucí k rozpadu Pákistánu je vyčleněna samostatná kapitola a pátá kapitola se pak netýká vývoje, ale analyzuje jednotlivé oblasti spolupráce. První kapitola se kvůli potřebě uvedení do dané problematiky zabývá vývojem sovětsko-indických vztahů v období před nástupem Brežněva k moci. Účelem této kapitoly je představení kontextu sblížení Sovětského svazu a Indie po smrti Stalina, neboť v této době došlo k vytvoření základů vztahu, jež trval až do konce studené války. Ve druhé kapitole práce pojednává o období po nástupu Brežněva k moci, kdy se Sovětský svaz snažil prostřednictvím Indie intenzivně pronikat do oblasti jižní Asie a ustavit zde svou strategii na zadržování čínského vlivu. Kapitola popisuje čilou spolupráci zemí na poli diplomacie i v hospodářské oblasti. Předmětem třetí kapitoly je spojení Indie a Sovětského svazu v průběhu Bangladéšské krize, kdy ve sféře jejich vzájemných vztahů došlo k nejvyšší shodě zájmů, jež byla stvrzena uzavřením Sovětsko-indické smlouvy o přátelství a spolupráci. Čtvrtá kapitola pojednává o vývoji sovětsko-indických vztahů v sedmdesátých a na počátku osmdesátých let, jež byl na svém počátku ovlivněn výsledky indicko-pákistánské války, a pro něž byly příznačné množící se neshody. V závěru se tato kapitola věnuje dopadům války Afghánistánu na sovětsko-indické vztahy a poté zhruba nastiňuje směr vývoje spolupráce po nástupu

Gorbačova do čela Sovětského svazu. Pátá kapitola se věnuje problematice Indického oceánu, ekonomickým vztahům, vojenské spolupráci a otázce sovětského politického vlivu na indickou společnost napříč celým obdobím, na něž se tato práce zaměřuje.

Rozbor literatury

Odborná literatura zabývající se hlouběji problematikou sovětsko-indických vztahů v českém prostředí chybí.¹ Při zpracovávání této práce jsem proto vycházela z cizojazyčných, resp. anglicky psaných zdrojů. Část z nich je dostupná v Národní knihovně v Klementinu, jejíž součástí je i Slovanská knihovna, část v knihovně Ústavu pro mezinárodní vztahy v Nerudově ulici v Praze, a některé byly vypůjčeny v Knihovně TGM v Jinonicích. Dále jsem využila odborné články zpřístupněné prostřednictvím databáze JSTOR. V práci byly využity jak primární zdroje, tak sekundární literatura.

Dokumenty přinášející přímá svědectví o sovětských strategických úvahách ve spojitosti s Indií nejsou k dispozici. Pramen informací o sovětsko-indických vztazích tvoří záznamy diplomatických jednání mezi sovětskými politiky či diplomaty a jejich protějšky ze spřátelených zemí, zejména dokumenty pocházející z archivů zemí bývalého východního bloku. Zmíněný druh pramenů je rovněž zahrnut do bibliografie této práce. Dokumenty jsou v anglickém překladu dostupné na internetových stránkách Wilson Centre, Cold War International History Project v sekci Digital Archive.²

Co se týče sekundárních zdrojů, za nejužitečnější pramen informací o sovětské strategii vůči Indii v průběhu studené války považuji knihu Alvina Z. Rubinsteina *Moscow's Third World Strategy*. Autor této publikace působil jako profesor politologie na Pensylvánské universitě a dlouhodobě se věnoval studiu faktorů ovlivňující sovětské zahraniční vztahy. Zmíněná publikace je ojedinělým dílem, jež se zabývá postavením rozvojového světa v rámci sovětské zahraniční politiky v průběhu celého období

---

¹ O sovětských vztazích vůči Indii se zmiňuje Bohuslav Litera v rámci publikace *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku* v pasážích věnovaných zahraniční politice Sovětského svazu vůči zemím Třetího světa. Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera, Miroslav Tejchman: *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha: Nakladatelství Libri, 2000. O něco více informací poskytuje publikace *Dějiny Indie* od kolektivu autorů v čele s Jaroslavem Strnadem. Jaroslav Strnad et. al.: *Dějiny Indie*, Jihlava: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 839-840. Pozornost Indii v souvislosti s rozvojovou pomocí Sovětského svazu věnuje nová publikace autorek Magdalény Leichtové a Lindy Piknerové *Rozvojová spolupráce Východního bloku v době studené války*. Magdaléna Leichtová, Linda Piknerová: *Rozvojová spolupráce východního bloku v době studené války*, Praha: Dokořán, 2013.

² Wilson Centre, Cold War International History Project, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/> (naposledy navštíveno 7.5.2014).

studené války, přičemž se nezaměřuje teritoriálně, ale rozebírá jednotlivé aspekty problematiky sovětského pronikání do této oblasti.

Jako podklad pro zpracování tématu globální strategie Sovětského svazu a jeho zahraničněpolitické cíle vztahující se také k otázce role Indie v rámci sovětské zahraniční politiky jsem využila jednak monografii Robina Edmondse *Soviet Foreign Policy: The Brezhnev Years* a dále knihu Adama B. Ulama *Dangerous relations: the Soviet Union in World Politics, 1970-1982*.

Robin Edmonds byl velvyslancem na britské ambasádě v Moskvě. Jmenovaná publikace navazuje na jeho předchozí velice úspěšné dílo *Soviet Foreign Policy 1962-1973: The Paradox of Super Power*. Edmondsonovy práce jsou výjimečné tím, že vycházejí z primárních zdrojů, jako jsou např. projevy Brežněva. Ve jmenované publikaci autor podává kompletní analýzu sovětské zahraniční politiky v letech 1962-1982 a věnuje patřičnou váhu všem významným aspektům sovětských zahraničních vztahů, přičemž se soustředí zejména na rozbor sovětského úsilí o dosažení převahy nad Spojenými státy.

Publikace Adama B. Ulama *Dangerous relations: the Soviet Union in World Politics, 1970-1982* se zabývá vývojem vztahů mezi Sovětským svazem, Spojenými státy a Čínou v průběhu *détente* a popisuje jejich soupeření v oblasti Třetího světa ve sledovaném období. Autor působil na Harvardově univerzitě jako historik a politolog a je považován za předního světového odborníka na Rusko a Sovětský svaz. Zmíněná monografie poskytuje mnoho užitečných informací týkajících se průběhu sovětsko-čínského sporu, který měl přímý vliv na politiku Sovětského svazu v Asii.

Při zpracovávání problematiky vlivu sovětsko-čínského sporu na vývoj vztahů Sovětského svazu a Indie jsem vycházela jednak z publikace autora jménem Lorenz M. Lüthi *The Sino-Soviet split: Cold war in the Communist World*, a dále jsem též využila monografii *Two Suns in the Heavens, The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967* autora Sergeje Radchenka. Lorenz M. Lüthi je kanadským odborníkem na problematiku studené války a ve jmenovaném díle popisuje vývoj sovětsko-čínského sporu od nástupu Chruščova do druhé poloviny šedesátých let. Kniha Sergeje Radchenka má kratší časový záběr, zato se pojatými problémy zabírá více dopodrobna. Obě publikace jsou velice hodnotné a přínosné, neboť vycházejí z nově zpřístupněných dokumentů a archivní materiálů.

Jako hlavní zdroj informací o indické zahraniční politice a o vztazích Indie vůči Sovětskému svazu v době vlády Gándhiové mi posloužila monografie *India's Search*

for Power: Indira Gandhi's Foreign Policy 1966-1982 autorky indického původu Surjit Mansingh, která se specializuje zejména na zahraniční politiku Indie a Číny. Publikace se dopodrobna zabývá vývojem a koncepcí zahraniční politiky Indie ve vymezeném období a jejím nejvýznamnějším přínosem z hlediska této práce je poskytnutí indického pohledu na problematiku sovětsko-indických vztahů. Autorka se nicméně nedokázala vyvarovat jistému zkreslení faktů ve smyslu idealizace postavy premiérky a zveličování jejího významu na mezinárodní politiku. Tyto nepřenosti jsem následně korigovala s pomocí využití dalších zdrojů.

Problematikou vnější politiky Indie se zabývá též publikace autora jménem Subrata K. Mitra *Politics in India: Structure, Process and Policy*, v rámci níž nalezneme rozbor nejvýznamnějších zahraničněpolitických cílů Indie s ohledem na dvacáté století.

Při zpracovávání dílčích momentů vývoje sovětsko-indické spolupráce jsem čerpala zejména z odborných článků. Počáteční etapou sovětsko-indických vztahů se zabývá článek Arthura Steina *India and the USSR: The Post-Nehru Period*.

Dále bych chtěla zmínit článek Roberta H. Donaldsona *India: The Soviet Stake in Stability*, ve kterém se autor zabývá zejména sovětským vnímáním smlouvy s Indií z roku 1971. Článek mimoto přináší výstižnou analýzu strategických zájmů všech aktérů majících vliv na dění v regionu jižní Asie. Článek Sheldona W. Simona *The Kashmir dispute in Sino-Soviet perspective* popisuje, jak se v důsledku sporu s Čínou proměnil postoj Sovětského svazu k problematice Kašmíru, s čímž souvisel i obrat v jeho vnímání Indie a Pákistánu, respektive jejich vzájemného soupeření. Významný byl pro mne dále článek Michaela Edwardese s názvem *Tashkent and after* zabývající se výsledky Taškentské smlouvy a sovětskou snahou nastolit po roce 1966 svůj vliv v oblasti. Tento článek byl pro mne zdrojem cenných informací týkajících se sovětských strategických úvah vůči Indii a Pákistánu, souvisejících s jeho snahou zabránit v oblasti šíření čínského vlivu.

Dále nemohu opomenout zmínit článek Alexandra O. Ghehardta *The Soviet System of Collective Security in Asia*, jenž analyzuje Brežněvův plán na ustavení kolektivní bezpečnosti v Asii. Tento článek je velmi přínosný zejména tím, že se soustředí na širší dosah sovětské politiky v ohledu na celou Asii. Najdeme zde ale také rozbor dopadů plánu na jednotlivé regiony.

Události vedoucí k rozpadu Pákistánu a problematiku diplomacie zainteresovaných zemí v průběhu Bangladéšské krize velice dobře pokrývá článek

Pakistan in 1971: The Desintegration of Nation autora jménem Robert La Porte. Posílení indické pozice po rozpadu Pákistánu a nastalou asertivitu v rámci indické zahraniční politiky pak prodiskutovává autor Stanley J. Heginbotham v článku *In The Wake of Bangla Desh: A New Role for India in Asia?*

O problematice Indického oceánu jako pásma velmocenské konfrontace i oblasti střetávání sovětsko-indických zájmů pojednává jednak článek autora Waltera K Andersena *Soviets in the Indian Ocean: Much Ado about Something-But What?* a dále také článek *Strategic Politics and the Indian Ocean* Richarda Burta.

Při zpracovávání této práce jsem zohlednila též publikaci *India, Pakistan and the Great Powers* Williama J. Barndse, která poskytuje mnoho užitečných informací týkajících se vývoje sovětsko-indických vztahů od vzájemného sblížení do počátku sedmdesátých let. Rovněž bych nerada opomněla článek Vojtecha Mastného *The Soviet Union's Partnership with India*, který poskytuje zajímavý náhled na danou problematiku zdůrazňováním některých specifických momentů sovětsko-indické spolupráce.

Velice cenným zdrojem informací o sovětské vojenské pomoci Indii a o účasti Sovětského svazu v asijských konfliktech mi byla publikace autora Bruce D. Portera *The USSR in Third World Conflicts*, jež komplexně zpracovává problematiku nástrojů, které Sovětský svaz používal k pronikání do oblasti Třetího světa. Tato kniha je přínosná zejména tím, že napomáhá celkovému porozumění problematice sovětské politiky v Africe a Asii.

Při zpracovávání tématu ekonomických vztahů mezi Indií a Sovětským svazem jsem dále vycházela z publikace *Soviet Foreign Trade, Organization, Operations, and Policy, 1918-1971* autora Glena Aldena Smitha. Ten se v rámci zmíněné monografie snaží dokázat, že sovětský obchod se zeměmi Třetího světa nebyl v první řadě politickým nástrojem. Kniha poskytuje analýzu hospodářských vztahů Sovětského svazu se zeměmi Třetího světa a soustředí se i na spolupráci s Indií.

1. Sovětsko-indické vztahy v letech 1953-1964

1.1 Proměna sovětského přístupu vůči zemím Třetího světa a první snahy o navázání kontaktů s rozvojovými zeměmi

Ve snaze o posílení svého strategického postavení v rámci globální mocenské rovnováhy zahájil Sovětský svaz po smrti Stalina úsilí o rozšiřování svého vlivu do zemí Třetího světa, vůči nimž nyní zásadně změnil svůj postoj.³

Pro Sovětský svaz bylo vždy důležité udržovat si snadný přístup k vodním dopravním tepnám a k nerostnému bohatství zemí, ležící za jeho jižní hranicí.⁴ Spojení s Perským zálivem bylo přerušeno, neboť se tato oblast nacházela pod kontrolou nepřátelským mocností. Ze všeho nejdříve se tak Sovětský svaz soustředil na úsilí zlepšit diplomatické vztahy se zeměmi nacházející se podél jeho jižní hranice, tedy konkrétně s Tureckem, Íránem a Afghánistánem.

Turecko z obav, že na něj Moskva bude činit nátlak na postoupení práv v oblasti úžin, vstoupilo v roce 1952 do NATO. Írán si stejně jako Turecko uchovával nedůvěru vůči Moskvě i po změně kurzu její politiky, ale praktické ohledy ho donutily záhy přistoupit na zlepšení vzájemných vztahů. V případě Afghánistánu byla sovětská mise nejúspěšnější, neboť tamní režim vyjádřil zájem o sovětské dodávky zbraní.

U zmíněných zemí se ovšem zájem Moskvy nezastavil. Její rozhodnutí nově se připojit k účasti na rozvojových programech OSN signalizovalo celkovou změnu v sovětské politice vůči nerozvinutým zemím, sahající mnohem dále za pouhý záměr stabilizovat oblast v okolí jižní hranice země. Sovětský svaz se nyní snažil prezentovat škálu jím nabízené pomoci a vyvrátit obavy z toho, že bude na oplátku za svou ochotu požadovat provedení politických změn.

Pod vládou Chruščova došlo k definitivnímu zpečetění nového přístupu vůči zemím Třetího světa. Sovětský svaz se svými nabídkami pomoci snažil oslovit zejména strategicky významné země jako byl Egypt, Indie, Barma a Indonésie. Tyto mocnosti stály u zrodu právě se formujícího hnutí nezúčastněných a v sovětských kalkulacích figurovaly jako potenciálně velice atraktivní spojenci, skrze něž by si Sovětský svaz

---

³ Alvin Z. Rubinstein: *Moscow's Third World Strategy*, New Jersey: Princeton University Press, 1988, s. 20-21.

⁴ Surjit Mansingh, *India's Search for Power: Indira Gandhi's Foreign Policy 1966-1982*, New Delhi: Sage Publications, s. 132-133. V oblasti Perského zálivu se nachází největší světové naleziště ropy. Vladislav M. Zubok: *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2009, s. 228.

mohl uchovat vliv na více méně celou oblast rozvojového světa.⁵ V září 1955 byla podepsána dohoda o dodávkách zbraní do Egypta, Indonésie přijímala sovětské zbraně od roku 1958.⁶

1.2 Nalezení společných zájmů na poli zahraniční politiky po roce 1953 a počáteční fáze sovětsko-indických vztahů

V září roku 1953 byla mezi Sovětským svazem a Indií podepsána pětiletá obchodní dohoda.⁷ Při rozhodování Indie o své budoucí zahraničněpolitické orientaci sehrál významnou roli fakt, že Spojené státy začaly na počátku roku 1954 dodávat zbraně jejímu největšímu nepříteli, Pákistánu. Ten se v této době stal také členem SEATO, což přimělo Indii ochotně přijímat nabídky sovětské pomoci.⁸

Sovětský svaz a Indie objevily v mnoha ohledech vzájemnou shodu na poli zahraniční politiky. Indie jakožto členská země hnutí nezúčastněných prosazovala snižování mezinárodního napětí a podporovala sovětskou politiku mírové koexistence. Chruščov považoval Indii za klíčovou pro konečné prosazení své zahraničněpolitické koncepce usilující o nastolení celosvětového míru a o dosažení úplného globálního odzbrojení. Tyto cíle se slučovaly s hodnotami prosazovanými indickou zahraniční politikou a premiér Indie Néhrú přislíbil svému sovětskému protějšku v této věci podporu.⁹

Zájem Indie na sblížení s velmocí také pramenil z její potřeby získat prostředky na modernizaci.¹⁰ V únoru roku 1955 vlády obou mocností podepsaly dohodu o

---

⁵ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 41-42. V dubnu 1955 se v Bandungu konala první afro-asijská konference, jež položila základy později vzniknuvšího hnutí nezúčastněných. Účastnily se jí všechny státy jižní Asie, které dosáhly nezávislosti, přičemž nejvýrazněji zde na sebe upoutala pozornost Indie. Její premiér Džaváharlál Néhrú vypracoval ideologický koncept hnutí, a stal se tak duší i hybatelem celého projektu. Nicholas Tarling: *The Cambridge History of Southeast Asia, Volume Four, From World War II to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 277-278. V oblasti Středního východu se záhy Jemen a Sýrie staly dalšími arabskými zeměmi, jimž Sovětský svaz začal dodávat zbraně. Bruce. D. Porter: *The USSR in Third World Conflicts, Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945-1980*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, s. 16.

⁶ Tamtéž, s. 17 a s. 19.

⁷ Tamtéž, s. 16-18.

⁸ Tamtéž, s. 43-44.

⁹ Entry from the Journal of Soviet ambassador to India Benediktov, Conversation with Indian Prime Minister J. Nehru. 12th December, 1962, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113003> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹⁰ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 44.

vybudování ocelářského komplexu v Bhilai v oblasti centrální Indie, jež zatím jen ohlašovala budoucí silné proniknutí sovětského vlivu do indické ekonomiky.¹¹

Indie a vztahy s ní se měly stát základem sovětské politiky v oblasti Třetího světa. Na příkladu Indie chtěla Moskva demonstrovat, jaké výhody plynou zemím, jež s ní udržují přátelské vazby. Vztah s Indií Sovětskému svazu přinesl vážnost mezi státy afrického a asijského kontinentu, což mu usnadnilo snahy o pronikání do této oblasti. Navíc Sovětský vztah chápal udržování přátelství s Indií jako jedinou alternativu zajišťující, že se Indie nestane součástí žádné západní aliance.¹²

Sovětský svaz vyjadřoval podporu indických zahraničněpolitických cílů, které byly v rozporu se zájmy USA.¹³ Jeho otevřená podpora indických pozic v otázkách Kašmíru a Goi byla pro indickou politiku velice podstatná. Na mezinárodních konferencích vystupoval Sovětský svaz se žádostí o zařazení Indie, čímž přispíval k nárůstu její prestiže. Pravidelně navrhoval její účast na velmocenských konferencích v takových záležitostech jako byl konflikt v Korei, válka v Indočíně nebo jednání o odzbrojení.¹⁴ Indie na oplátku odmítla hlasovat ve prospěch rezoluce OSN odsuzující potlačení Maďarské revoluce v listopadu roku 1956. Neoficiálně Néhrú ovšem vyjádřil svou lítost nad tím, jak se Sověti v Maďarsku zachovali.¹⁵

1.3 Čína jako společný nepřítel Indie a Sovětského svazu

Indický premiér Néhrú ve své zahraniční politice usiloval o zachování přátelských vztahů s Čínskou lidovou republikou. Dlouhodobé trvání příznivé atmosféry bylo ale vyloučeno zejména s ohledem na vlekoucí se pohraniční spory a na soupeření mocností o dosažení vůdčího postavení v regionu i v rámci afro-asijských zemí.¹⁶

Ke zhoršení sovětsko-čínských vztahů došlo v souvislosti s nástupem postalinského vedení do čela Sovětského svazu. Čínští soudruzi se odmítli podřídit

---

¹¹ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 44.

¹² Tamtéž, s. 44-45.

¹³ Arthur Stein: *India and the USSR: The Post-Nehru Period*, in: *Asian Survey*, Vol. 7, No. 3, March 1967, s. 165.

¹⁴ Surjit Mansingh, *India's...*, s. 132-133.

¹⁵ A. Stein: *India...*, s. 165.

¹⁶ Subrata K. Mitra: *Politics in India: Structure, Process and Policy*, New York: Routledge, 2011, s. 186-187.

sovětské vůdčí roli v rámci komunistického světa a zahájili ambiciózní expanzivní politiku, jež se stala příčinou dalšího zvýšení mezinárodního napětí.¹⁷

Sovětský svaz vedl v šedesátých letech s Čínou teritoriální spory po značné části jejich společné hranice, což vyvolávalo na obou stranách obavy z vypuknutí ozbrojené konfrontace, jež hrozila přerůst v jaderný konflikt. Místo akutní tenze se pak přesouvalo do jiných oblastí světa, kde bylo riziko vypuknutí přímého střetnutí nižší. Z těchto oblastí byla v případě sovětsko-čínské kolize nejvýznamnější jižní Asie a zejména Indický subkontinent.¹⁸

1.4 Indicko-čínské pohraniční války v letech 1959 a 1962 a jejich vliv na vývoj sovětsko-indických vztahů

V roce 1959 došlo ke zhoršení čínsko-indických vztahů v souvislosti s událostmi v čínské provincii Tibet. Ten vyhlásil v březnu 1959 nezávislost a jeho duchovní vůdce Dalaj Lama ve strachu o svou bezpečnost utekl do Indie. Mao Ce-tung obvinil Indii z podpory povstání a z porušení zásad Panča šíly, které měly být základem jejich vzájemných vztahů.¹⁹ Čína ustavila svou kontrolu nad oblastmi Himalájí, které Indie považovala za vlastní.²⁰ V srpnu 1959 spor vyvrcholil v ozbrojené střety pohraničních stráží.²¹

Néhrúův postoj charakterizovala opatrnost. Po útěku Dalaj Lamy se postavil proti ustavení jím vedené exilové tibetské vlády a prohlásil, že Tibet považuje za součást Číny.²² Sovětský svaz zaujal ve vzniklém sporu neutrální stanovisko a obě strany vyzval k mírovému urovnání konfliktu.²³

---

¹⁷ J. Vykoukal, B. Litera, M. Tejchman: *Východ...*, s. 333-334.

¹⁸ Robert Jackson: The Great Powers and the Indian Subcontinent, in: *International Affairs*, Vol. 49, No. 1, January 1973, s. 40-41.

¹⁹ Lorenz M. Lüthi: *The Sino-Soviet split: Cold war in the Communist World*, Princeton: Princeton University Press, 2008, s. 146.

²⁰ Jednalo se hranici, jež byla proklamována britskou koloniální správou, a kterou Peking odmítal uznat. Sergey Radchenko: *Two Suns in the Heavens, The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*, Washington, D.C. & Stanford: Woodrow Wilson Center Press & Stanford University Press, 2009, s. 26.

²¹ L. Lüthi: *The Sino-Soviet...*, s. 146.

²² Draft Report, 'On the Trip of the Soviet Party-Governmental Delegation to the PRC,' by M. Suslov to CC CPSU Presidium for Presentation to a Forthcoming CC CPSU Plenum. 18th December, 1959, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112989> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

²³ Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad: *The Cambridge History of Cold War: Volume III, Endings..*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 266.

Sovětští představitelé vznesli na adresu svých čínských protějšků vlnu kritiky za to, že v důsledku jejich konfliktu s Indií došlo k oslabení postavení celého socialistického tábora i postavení komunistických sil v rámci národně osvobozeného hnutí zemí Třetího světa. Na čínské soudruhy apelovali, aby Čína nadále udržovala s Néhrúovou vládou přátelské vztahy a aby v zahraniční politice udržovala společnou linii se Sovětským svazem a ostatními členy socialistického tábora.²⁴

V listopadu 1961 zahájila Indie postup směrem na sever s cílem obsadit sporné území v Himalájích a zatlačit jednotky čínské pohraniční stráže, či alespoň minimalizovat čínské územní zisky. Néhrú byl přesvědčen, že Čína nebude riskovat vypuknutí konfliktu, a přistoupení na mírové rozhovory podmiňoval stažením čínských jednotek.²⁵

Souhrou událostí Sovětský svaz v této době vydal souhlas na dodání stíhacích letounů MIG-21, dopravních letadel a helikoptér do Indie, což čínská strana vnímala jako otevřenou vojenskou podporu Indie.²⁶ Tentokrát ale Sovětský svaz vyjádřil silnou kritiku vůči Indii za to, že nepřistoupila na čínské návrhy na mírová vyjednávání.²⁷ S Čínou pak vedl širokou kooperaci ve věci řešení čínsko-indického pohraničního sporu a i jí přislíbil svou podporu v nadcházejícím konfliktu.²⁸ Chruščov doufal, že se mu tak podaří dosáhnout zlepšení vztahů s Čínou. Tento postup ale nepřinesl ve zmíněném ohledu žádné výsledky a vedl jen ke zhoršení vztahů s Indií. To přimělo Sovětský svaz nadále usilovat o zaujetí více neutrálního stanoviska.²⁹

V pohraniční válce roku 1962 pak Indie utrpěla bez sovětské pomoci porážku. Ale i přes utržené zklamání deklarovala pokračování spojení se Sovětským svazem.³⁰

---

²⁴ Draft Report, 'On the Trip of the Soviet Party-Governmental Delegation to the PRC,' by M. Suslov to CC CPSU Presidium for Presentation to a Forthcoming CC CPSU Plenum. 18th December, 1959, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112989> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

²⁵ S. Radchenko: *Two Suns...*, s. 26-27.

²⁶ Tamtéž, s. 29.

²⁷ Krizi ve vztazích Sovětského svazu a Indie vyvolal článek otištěný 25. října v listu Pravda, jež vyjadřoval zmíněnou kritiku. "V interesech narodov vo imia vseobshchhego mira," Pravda, 25th October 1962. In: S. Radchenko: *Two Suns...*, s. 29. Sovětský svaz očekával, že mu kritika Indie zajistí aktivní podporu Číny v probíhající Karibské krizi, ale jeho snaha v tomto ohledu skončila bez odezvy. Tamtéž, s. 32.

²⁸ Tamtéž, 30-31.

²⁹ Tamtéž, 32-33.

³⁰ Vojtech Mastny: The Soviet Union's Partnership with India, in: *Journal of Cold War Studies*, Vol. 12, No. 3, Summer 2010, s. 63.

Indie byla zároveň přesvědčena o tom, že čelí ze strany čínského režimu útokům na její politiku nezúčastněnosti. V konečném důsledku se podle ní snaží Čína zasadit ránu celé politice mírové koexistence.³¹

Po prohrané válce s Čínou se Indie rozhodla přehodnotit dosavadní koncept své zahraniční politiky, aby byla do budoucna více schopna ochránit své národní zájmy.³² Rokem 1962 vstoupilo v platnost spojení Pákistánu a Číny.³³ Strach z Čínské agrese byl důvodem toho, že Indie bez váhání proklamovala pokračování přátelských vztahů se Sovětským svazem.³⁴ Ten se stal také dodavatelem zbraní do Indie.³⁵

2. Prohlubování spolupráce v letech 1964-1971

2.1 *Období největší míry shody i střetu v sovětských a indických zájmech*

V době vlády Brežněva se Sovětský svaz soustředil na úsilí rozšířit co nejvíce svou sféru vlivu a dosáhnout tak strategické převahy nad Spojenými státy.³⁶ Jeho vojenská přítomnost v oblasti Třetího světa se ještě dále zvýšila. Narostl počet zemí přijímající sovětskou vojenskou pomoc a maxima dosáhl i objem celkového dodávaného materiálu.³⁷

Indie představovala hlavního sovětského spojence v rámci strategie zaměřené na zadržování čínského vlivu v Asii. Mimoto byla Indie a vztahy s ní pilířem sovětské politiky v oblasti Třetího světa.³⁸

Brežněvovým protějškem na indické straně byla po většinu období premiérka Indira Gándiová. Její otec Džaváhalál Néhrú ji po mnoho let před svou smrtí zasvěcoval

---

³¹ Entry from the Journal of Soviet ambassador to India Benediktov, Conversation with Indian Prime Minister J. Nehru. 12th December, 1962, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113003> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

³² S. Mansingh: *India's...*, s. 132-133.

³³ Raymond L. Garthoff: *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, Washington, D.C.: The brookings institution, 1985, s. 280.

³⁴ Jerrold F. Elkin, Brian Fredericks: Sino-Indian Border Talks: The View from New Delhi, in: *Asian Survey*, Vol. 23, No. 10 October 1983, s. 1129.

³⁵ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 63.

³⁶ Note from the Visit of the Ministry of Foreign Affairs Delegation in the USSR, 16th January, 1972, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112883> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

³⁷ B. Porter: *The USSR...*, s. 21. Sovětský svaz zřetelně zlepšil stav svých vojenských kapacit, což mu umožňovalo prosazovat větší vliv na vývoj konfliktů v odlehlých regionech. Nicméně se mu zdaleka nedařilo vyrovnat se úrovni globálních amerických sil. V otázce jaderných zbraní byla ovšem situace odlišná, neboť Spojeným státům se nepodařilo zachovat si nukleární převahu. Tamtéž, s. 21-22.

³⁸ R. Thakur: *India...*, s. 826.

do politických záležitostí a učinil z ní i svého nejbližšího spolupracovníka.³⁹ Na post předsedkyně vlády nastoupila v roce 1966, když vzešla vítězně ze souboje o moc po smrti premiéra Šastriho. Gándhiová byla ambiciózní političkou a ve vnitřní politice měla sklon k autokratickému stylu vládnutí.⁴⁰

Jako premiérka pokračovala Gándhiová v politice nezúčastněnosti a snažila se navázat na politiku „stejně vzdálenosti“ (*equidistance*) svého otce.⁴¹ Indie nebyla natolik silná, aby mohla čelit oběma supervelmocem zároveň a v důsledku čínsko-pákistánského sblížení, které probíhalo od ukončení čínsko-indické pohraniční války roku 1962, čelila hrozbě války na dvou frontách. Sovětský svaz tak pro ni představoval přirozeného spojence.⁴² Vztahy Indie se Sovětským svazem byly od doby vlády Chruščova z důvodu mezinárodní konstelace, geografické blízkosti i podobnosti hodnot v rámci zahraničních politik vždy bližší než vztahy Indie a USA.⁴³

Sovětsko-indické vztahy dosáhly svého vrcholu v době prvního období Indiry Gándhiové ve funkci premiérky Indie, tj. v letech 1966-1977.⁴⁴ V roce 1968 stála Indie na mezinárodní scéně po boku Sovětského svazu a neodsoudila jeho invazi do Československa.⁴⁵ Indická podpora byla pro Sovětský svaz velice podstatná, neboť Indie se těšila vlivnému postavení v rámci hnutí nezúčastněných i na půdě Organizace Spojených národů.⁴⁶

Nikdy předtím, ani poté nedosáhly sovětsko-indické vztahy takové úrovně, jako ve jmenovaném období. Zahraniční politika byla v době vlády Brežněva pro Moskvu prioritní oblastí, což se projevovalo ohromnými sovětskými výdaji na aktivity v oblasti Třetího světa.⁴⁷ Velký objem prostředků mířících do Indie byl vyjádřením významu,

---

³⁹ J. Strnad et. al.: *Dějiny...*, s. 839-840.

⁴⁰ Tamtéž, s. 841.

⁴¹ J. Strnad et. al.: *Dějiny...*, s. 841.

⁴² S. Mitra: *Politics...*, 187.

⁴³ S. Mansingh: *India's...*, s. 139.

⁴⁴ Tamtéž..., s. 133-134.

⁴⁵ Tamtéž, s. 139.

⁴⁶ R. Thakur: *India...*, s. 829.

⁴⁷ Ekonomické břemeno, jež pro Sovětský svaz představovala tzv. pomoc rozvojovým zemím, bylo ve skutečnosti neveliké, a to i přesto, že Moskva zboží poskytovala za velice nízké ceny a vyžadovala nízký úrok. Do oblasti Třetího světa byly často dodávány zastaralé zbraně, jež ztratily využití v rámci sovětských ozbrojených sil. B. Porter: *The USSR...*, s. 25. Sovětský svaz potřeboval dorovnávat platební bilanci obchodu se zeměmi Třetího světa, ze kterých dovážel velké objemy surovin a zemědělských produktů, které nemohl na svém území vyprodukovat, a jež byly nezbytné pro chod jeho průmyslu i uspokojení potřeb obyvatelstva. Vzhledem k nedostatku silné měny byla asistence při industrializaci a dovoz průmyslových produktů téměř to jediné, co mohl Sovětský svaz těmto zemím nabídnout. Glen

jaký pro Sovětský svaz spojenectví s ní představovalo. Indie velice oceňovala vstřícný přístup svého spojence vůči jejím požadavkům pomoci a uznávala jeho podíl na rozvoji země. Na základě těchto mechanismů tak došlo k navození a k udržení mimořádně vřelé atmosféry vzájemných vztahů.⁴⁸

Důvodem, proč byla Indie ochotna udržovat se Sovětským svazem velice blízké spojenectví, byla její snaha o naplnění ambic zaměřených na posilování vlastního postavení a získání role politického a ekonomického hegemona regionu.⁴⁹ Sovětská podpora jí pomáhala k dosažení zmíněných cílů, na druhou stranu se tak Indie stávala v určitém ohledu na svém sovětském spojenci závislou.⁵⁰

Na jednu stranu tak byly sovětsko-indické vztahy příkladem oboustranně prospěšné spolupráce, na druhou stranu zde ale docházelo k velkému střetu zájmů dvou mocností.⁵¹ Mezi indické priority patřilo budování vlastní autonomie, rozvoj země a propagace humanistických hodnot. Sovětský svaz se snažil rozšířit v oblasti jižní Asie svůj vliv a stát se zde garantem bezpečnosti, kdežto Indie si zde velmocenskou přítomnost nepřála.⁵² Jako jedna z vůdčích zemí hnutí nezávislosti ve své zahraniční politice prosazovala požadavek odstranění sfér vlivu a zastavení velmocenských intervencí.⁵³

Sovětský svaz s nelibostí sledoval indické diplomatické aktivity v oblasti jihovýchodní Asie, jejichž cílem mělo být ustavení širšího regionálního uskupení založeného na ekonomické spolupráci, ve kterém by Indie hrála vůdčí roli. Svůj nesouhlas odůvodňoval tím, že by takové uskupení snadno podléhalo vlivu západních států, které by zde uplatňovaly své ekonomické zájmy na úkor prosperity regionu.⁵⁴ Dalším problematickým bodem ve vzájemných vztazích byl odlišný postoj mocností ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní.⁵⁵

Alden Smith: *Soviet Foreign Trade: Organization, Operation and Policy, 1918-1971*, New York: Praeger, 1973, s. 250-251.

⁴⁸ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 76.

⁴⁹ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 44.

⁵⁰ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 63. a A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 44.

⁵¹ S. Mansingh, *India's...*, s. 149.

⁵² Tamtéž, s. 139.

⁵³ Tamtéž, s. 129.

⁵⁴ Report, Embassy of Hungary in the Soviet Union to the Hungarian Foreign Ministry, 2nd June, 1967, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112883> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

⁵⁵ W. Barnds: *India...*, s. 225.

2.2 *Role Sovětského svazu ve válce o Kašmír roku 1965*

Jižní Asie se stala jednou z primárních oblastí, kam se přenášelo napětí plynoucí z velmocenského soupeření. Zároveň zde existovalo i mnoho latentních regionálních konfliktů.⁵⁶ Nejvýznamnějším z nich bylo soupeření Indie a Pákistánu, které vyvolávalo stav trvalého napětí v oblasti a zabraňovalo účinnému prosazení sovětských snah na izolaci čínského vlivu.⁵⁷ Pákistán, který byl od roku 1962 v alianci s Čínou, získával dodávky zbraní od Spojených států a jako člen Bagdádského paktu (CENTO) a Organizace jihoasijské smlouvy (SEATO) se účastnil americké politiky zadržování komunismu.⁵⁸

Válka o Kašmír roku 1965 byla typickým případem, kdy se do regionálního konfliktu zároveň přimísilo soupeření vnějších mocností, zde konkrétně Sovětského svazu, Spojených států a Číny.⁵⁹

Spojené státy svou přítomnost zprostředkovávaly intenzivním vyzbrojováním Pákistánu. Čína pak přispívala k eskalaci konfliktu činěním nátlaku na Indii, aby stáhla své jednotky ze společné hranice. Tím pro Indii vyvstala akutní hrozba války na dvou frontách.⁶⁰ Sovětský svaz nezaujal v otázce Kašmíru proindický postoj. Naopak doufal, že se mu podaří dosáhnout vyrovnanějšího vztahu vůči bojujícím státům a zlepšení vztahů s Pákistánem.⁶¹

Ještě předtím než vypukl samotný konflikt, oslovil Sovětský svaz 20. srpna 1965 ústy Alexeje Kosygina Indii a Pákistán s nabídkou na zprostředkování jejich rozhovorů. Tehdy jeho nabídku obě strany odmítly. Když Sovětský svaz svůj návrh zopakoval 17. září, měly obě válčící strany zájem na ukončení konfliktu, a odpověděly kladně. Mírová konference se pak sešla v uzbeckém Taškentu, kde spolu Indie a Pákistán 10. ledna 1966 uzavřely dohodu, na základě které došlo k ukončení bojů, a která měla do budoucna umožnit jejich mírové soužití.⁶²

---

⁵⁶ Alexandr I. Chicherov: South Asia and the Indian Ocean in the 1980's: Some Trends Toward Changes in International Relations, in: *Asian Survey* Vol. 24, No. 11, November 1984, s. 1120.

⁵⁷ S. Mitra: *Politics...*, 178-179.

⁵⁸ S. Mansingh: *India's...*, s. 133.

⁵⁹ S. Mitra: *Politics...*, s. 189.

⁶⁰ Sheldon W. Simon: The Kashmir Dispute in Sino-Soviet Perspective, in: *Asian Survey*, Vol. 7, No. 3, March 1967, s. 181.

⁶¹ Robert H. Donaldson: India: The Soviet Stake in Stability, in: *Asian Survey* Vol. 12, No. 6, January 1972, s. 476.

⁶² Iffat Malik: *Kashmir, Ethnic Conflict, International Dispute*, Oxford: Oxford University Press: 2002, s. 123-124.

2.3 Taškentská dohoda a její vliv na vývoj sovětsko-indických vztahů

Podepsáním Taškentské dohody se Indie a Pákistán zavázaly k tomu, že budou řešit vzájemné spory mírovou cestou. Došlo ke stažení vojenských jednotek obou zemí na úroveň před vypuknutím bojů. Problém Kašmíru ale zůstal nevyřešen, byl pouze odsunut stranou.⁶³

Taškentská dohoda byla úspěchem sovětské diplomacie. Sovětský svaz dokázal přispět svou zprostředkovatelskou rolí k ukončení konfliktu mezi Indií a Pákistánem a přivést je na cestu usmíření, aniž by se odchýlil od svého neutrálního postoje.⁶⁴ V Taškentu vystupoval v roli zprostředkovatele usmíření, o které měly zájem obě strany. Zároveň se mu podařilo prosadit zájmy svého indického spojence, neboť nedošlo k poškození indických zájmů ve věci Kašmíru.⁶⁵

Krátce po podepsání smlouvy zemřel indický premiér Lál Bahádur Šástrí, což ještě zvýšilo zájem Indie na tom, aby byla krize ve vztazích s Pákistánem zažehnána.⁶⁶ V Pákistánu byla ale smlouva veřejným míněním považována za urážku národní hrdosti, v důsledku čehož se ukázalo jako velice problematické naplňovat v praxi duch smlouvy hovořící o pěstování přátelských vztahů.⁶⁷

Při uzavírání Taškentské dohody si sovětští představitelé v ideálním případě představovali, že dojde ke sblížení Indie a Pákistánu, kteří budou společně bránit rozšiřování čínského vlivu v Asii.⁶⁸ Poté, co Spojené státy v roce 1967 ohlásily ukončení zbrojních dodávek na subkontinent, vyhověl Sovětský svaz roku 1968 žádostem Pákistánu na poskytnutí vojenské pomoci.⁶⁹ Zato získal na oplátku právo využívat pákistánské přístavy.⁷⁰ Tento krok nejenže znepokojil Indii, ale navíc ani nevedl k navázání sovětského spojení s Pákistánem.⁷¹

---

⁶³ I. Malik: *Kashmir...*, s. 123-124.

⁶⁴ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 147.

⁶⁵ I. Malik: *Kashmir...*, s. 124.

⁶⁶ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 248.

⁶⁷ Michael Edwardes: Tashkent and after, in: *International Affairs*, Vol. 42, No. 3, July 1966, s. 382-383.

⁶⁸ Tamtéž, s. 387-388.

⁶⁹ Report, Embassy of Hungary in the Soviet Union to the Hungarian Foreign Ministry, 21st August, 1968, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112874> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Nadále byly Spojené státy ochotny poskytovat jen součástky k již předaným zbraním. Rozsáhlá americká ekonomická asistence zemím subkontinentu pokračovala, i když v následujících letech docházelo k jejímu snižování. William J. Barnds: *India, Pakistan and the Great Powers*, London: Pall Mall Press, 1972, s. 224 a 225.

⁷⁰ S. Mansingh: *India's...*, s. 138.

⁷¹ V reakci na informaci, že Sovětský svaz bude dodávat zbraně Pákistánu, vypukly v Novém Dilí anti-sovětské demonstrace. Tím se Moskva nenechala znepokojit a naopak doufala, že kroky učiněné v tomto

Sovětskému svazu se nepodařilo udržet si roli zprostředkovatele mezi Pákistánem a Indií a přivést je na cestu zlepšení vzájemných vztahů. Americká přítomnost v regionu zůstala zachována a navíc došlo k posílení pákistánských pozic.⁷² Sovětský svaz se tedy rozhodl ustoupit od snah zahrnout do své protičínské strategie Pákistán a nadále soustředil svou pozornost na zlepšování vztahů s Indií. V roce 1969 jí předložil návrh stvrdit vzájemný vztah uzavřením smlouvy, k jejímuž uzavření došlo o dva roky později.⁷³

2.4 Indie a Brežněvův plán kolektivní bezpečnosti v Asii

V roce 1969 představil Brežněv plán kolektivní bezpečnosti v Asii, který předpokládal, že se asijské země spojí za účelem obrany do jednoho seskupení, kterou by měl v roli garanta bezpečnosti pod patronací Sovětský svaz.⁷⁴ Na půdě OSN obhajoval Sovětský svaz své právo podílet se jako asijská mocnost na snahách o udržení míru v Asii, ale jeho návrh nezískal podporu.⁷⁵

V šedesátých letech Spojené státy spíše snižovaly svou angažovanost v oblasti jižní Asie a Velká Británie se začala stahovat z oblasti východně od Suez. Brežněvův plán tak byl snahou vyplnit vzniklé mocenské vakuum. Byl určen zejména pro jižní Asii a zaměřen proti Číně. Načasování jeho zveřejnění bylo ovlivněno sovětsko-čínskými srážkami na Damanském ostrově, které proběhly v lednu 1969.

Sovětský svaz sám charakterizoval systém kolektivní bezpečnosti jako plán na vytvoření mírové zóny, kde by on vystupoval v roli ochránce asijských národů. Měl tak podporovat jejich snahy na obranu proti tlaku vnějších sil a zároveň jim pomáhat při vytváření podmínek pro svůj ekonomický rozvoj.⁷⁶ Ve skutečnosti se snažil získat klíčovou roli jako garant míru, následkem čehož by došlo k vyloučení ostatních

---

směru přinesou pozitivní výsledek jednak v tom, že Pákistán už nebude tolik tíhnout k utužování vazeb na Čínu a USA, a Indie přestane sovětskou pomoc považovat za automatickou záležitost. Ale silná sovětská podpora Indie byla důvodem, proč se Pákistán odmítal odpoutat od Spojených států. Jeho žádostem na snížení vojenské pomoci poskytované Indii Moskva odmítla vyhovět, neboť vztahy s Dílí pro ní byly v tomto ohledu prioritou. W. Barnds: *India...*, s. 232.

⁷² M. Edwardes: *Tashkent...*, s. 388.

⁷³ S. Mansingh: *India's...*, s. 139.

⁷⁴ R. Donaldson: *India...*, s. 480.

⁷⁵ Walter K. Andersen: *Soviets in the Indian Ocean: Much A do about Something--But What?*, in: *Asian Survey*, Vol. 24, No. 9, September 1984, s. 915.

⁷⁶ R. Donaldson: *India...*, s. 481-482.

potenciálních vojenských paktů v regionu včetně vojenských základen, což by v důsledku znamenalo nastolení sovětského obklíčení Číny z jihu.

Asijské státy vycítily snahu Sovětského svazu konstituovat v oblasti svůj vliv a návrh nepodpořily.⁷⁷ Chápaly totiž jeho protičínské zaměření a většina z nich preferovala udržování vyvážených vztahů s oběma mocnostmi, než si přivodit nepřátelství jedné z nich.⁷⁸ Dále se také obávaly vměšování Sovětského svazu do jejich vnitřní politiky, respektive že na ně bude z jeho strany vyvíjen nátlak, aby ve své vnitřní politice aplikovaly sovětský model rozvoje.⁷⁹

Brežněv zpočátku předpokládal, že se Indie stane hlavní zemí v procesu ustavování systému kolektivní bezpečnosti v Asii.⁸⁰ Indira Gándhiová ale návrh považovala za nepřijatelné vměšování Sovětského svazu do záležitostí asijských států.⁸¹ Indie neměla zájem na založení vojenské aliance, která by jí bránila ve snahách diverzifikovat své vazby na státy Západu a na oblast Třetího světa. Gándhijová byla navíc toho názoru, že by ustavení takového systému přispělo ke zvýšení napětí v regionu, neboť by Čína vycítila, že jde o snahu o její izolaci, a usilovala by o zabezpečení své pozice.⁸²

Indie měla o organizaci regionu naprosto odlišné představy a chtěla nalézt způsob, jak odstartovat *détente* v rámci Asie.⁸³ Představovala si Asii tvořenou ekonomicky silnými státy, které by dokázaly odolávat velmocenským tlakům a přijaly by její vůdčí roli v oblasti politiky a ekonomiky.⁸⁴ Navrhovala systém mezinárodních garancí suverenity a bezpečnosti, jež by podpořily všechny velmoci, což byla tradiční indická myšlenka na zajištění bezpečnosti, jež ovšem nikdy nenalezla u velmocí ohlas.⁸⁵

---

⁷⁷ Walter K. Andersen: *Soviets...*, s. 915.

⁷⁸ Adam B. Ulam: *Dangerous relations: the Soviet Union in World Politics, 1970-1982*, New York: Oxford University Press, 1983, s. 72-73.

⁷⁹ Walter K. Andersen: *Soviets...*, s. 915.

⁸⁰ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 63.

⁸¹ S. Mansingh: *India's...*, s. 148.

⁸² Note from the Visit of Ministry of Foreign Affairs Delegation in the USSR, 16th January, 1972, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110269> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

⁸³ S. Mansingh: *India's...*, s. 149.

⁸⁴ Tamtéž, s. 129-130.

⁸⁵ Tamtéž, s. 149.

3. Bangladéšská krize a sovětsko-indické spojení

3.1 Zrod Pákistánské krize a uzavření Sovětsko-indické smlouvy o přátelství a spolupráci

V roce 1970 se konaly v Pákistánu první všeobecné volby, které přinesly v obou částech země naprosto odlišný výsledek. Ve východním Pákistánu zvítězila *Ávámi líg* (Lidová liga) vedená Mudžíburem Rahmánem požadující větší regionální autonomii. Toto vítězství lize přineslo celkovou většinu v Pákistánském národním shromáždění, což ji přimělo k vystoupení s nárokem na utvoření vlády. To vedoucí představitelé země odmítli a rozhodli se hnutí za autonomii potlačit silou. Dne 25. března 1971 vstoupila armáda západní části Pákistánu do Východního Bengálska.⁸⁶ Krveprolití ze strany pákistánské armády vyvolalo masivní vlnu uprchlíků do Indie, která se počtem vyšplhala až na hodnotu deseti milionů lidí.⁸⁷

Indie povolila provizorní Bangladéšské vládě ustavit svůj úřad v Kalkatě a financovala zahraniční výjezdy jejích členů, jejichž cílem mělo být získání zahraniční podpory.⁸⁸ Uznat ji ale odmítla.⁸⁹ Požadovala okamžité urovnání situace ve Východním Bengálsku a obhajovala variantu utvoření samostatné Bangladéše. Na mezinárodní scéně pak zahájila diplomatickou aktivitu za získání podpory pro své stanovisko.⁹⁰

Představa rozpadu Pákistánu a vlády *Ávámi líg* v samostatné Bangladéši vyvolávala u sovětského vedení spíše obavy. Brežněv ve svém dopise ze 2. dubna žádal svůj pákistánský protějšek Jahju Chána, aby byla přijata opatření k ukončení represí a krveprolití ve Východním Pákistánu, a aby došlo k obnovení mírového politického stavu. S ohledem na vztahy s Pákistánem Moskva ve veřejném prohlášení hovořila o vnitřní krizi v Pákistánu a vyjádřila se ve prospěch politického řešení problému, než pro variantu rozdělení země.

Indie se bez úspěchu snažila zaujmout Nixonovu administrativu a získat americkou pomoc při řešení problému uprchlíků, který byl důvodem stále vážnější vnitřní krize v zemi. Spojené státy stály po boku Pákistánu, jehož zásobovaly zbraněmi. Poté, co podnikl Kissinger cestu do Pekingu, stalo se faktem čínsko-americké sblížení.

---

⁸⁶ Robert La Porte, Jr.: Pakistan in 1971: The Desintegration of Nation, in: *Asian Survey*, Vol. 12, No 2., February 1972, s. 99.

⁸⁷ S. Mitra: *Politics...*, s. 190.

⁸⁸ S. Mansingh: *India's...*, s. 149.

⁸⁹ R. La Porte: *Pakistan...*, s. 102-103.

⁹⁰ S. Mansingh: *India's...*, s. 149.

V nastalé situaci se Indie a Sovětský svaz rozhodly posílit svou pozici a 9. srpna 1971 spolu uzavřely smlouvu o přátelství a spolupráci.⁹¹

Smlouva zaručovala konzultace a pomoc v případě, že by jedna ze signatářských stran byla ohrožována třetím subjektem. Při uzavírání smlouvy Moskva Indii přislíbila podniknout diverzní akce v provincii Sin-t'iang, pokud by se stal aktuálním potenciální čínský útok. Doufala, že když poskytne Indii pocit zabezpečení, odradí jí od vstupu do války.⁹² Sovětský svaz si také uchovával naděje na to, že by Pákistánská krize mohla skončit podobným vyústěním jako rok 1966, kdy by on opět zaujal roli mediátora probíhajícího sporu.⁹³

3.2 *Sovětsko-indická smlouva*

Preambule smlouvy potvrzovala víru obou stran v principy mírové koexistence a ve spolupráci mezi státy s odlišným politickým a společenským zřízením. Smlouva poskytla Indii sovětský jaderný deštník tváří tvář Číně na tak dlouhou dobu, dokud nebude mít Indie svou vlastní atomovou zbraň.⁹⁴

Sovětský svaz a Indie si dále přislíbily posílit ekonomickou, vědeckou a kulturní spolupráci a udržovat pravidelné kontakty ve věci mezinárodních otázek. Osmý článek smlouvy hovořil o tom, že žádná ze stran nevstoupí do aliance namířené proti druhé straně a nedopustí se agrese proti protějšku. V článku devět se signatáři zavázali neposkytnout pomoc žádné třetí straně, která by se účastnila ozbrojeného konfliktu proti protějšku. V případě, že jedna ze stran bude napadena nebo by byla ohrožována případným útokem, obě strany okamžitě zahájí vzájemné konzultace s cílem takovou hrozbu odstranit a přijmout potřebná opatření k zajištění míru.⁹⁵ Třetí stranou v tomto článku byla míněna Čínská lidová republika.

Sovětský svaz předpokládal, že smlouva s Indii, uzavřená roku 1971, bude znamenat první krok na cestě k vybudování systému kolektivní bezpečnosti v Asii, k tomu ale nedošlo.⁹⁶ Hlavním motivem Indie pro uzavření smlouvy byla potřeba posílit

---

⁹¹ S. Mansingh: *India's...*, s. 142-144.

⁹² R. Garthoff: *Détente...*, s. 266-267.

⁹³ B. Porter: *The USSR...*, s. 25.

⁹⁴ Robin Edmonds: *Soviet Foreign Policy: The Brezhnev Years*, Oxford: Oxford University Press, s. 105.

⁹⁵ Treaty of Peace, Friendship and Cooperation Between the Republic of India and the Union of Soviet Socialist Republics, 9th August, 1971. in: S. Mansingh: *India's...*, s. 387-389.

⁹⁶ R. Edmonds: *Soviet...*, s. 105.

své postavení v nadcházející válce s Pákistánem. V následujících letech smlouva pozbyla praktické účinnosti.⁹⁷

3.3 *Indicko-pákistánská válka*

Sovětský svaz a Indie se uzavřením smlouvy staly partnery na mezinárodní scéně a Indie očekávala, že nyní získá podporu svého spojence v otázce zabezpečení své západní hranice, obhájení linie příměří v Kašmíru a zejména ve věci osvobození Bangladéše.⁹⁸ Sovětský svaz ale balancoval a snažil se zmírnit případný nepříznivý dopad smlouvy na jeho vztahy s Pákistánem. Indické stanovisko ohledně Bangladéšské krize, že se jedná o mezinárodní problém jehož tíže padla v podobě uprchlíků a bezprostředního ohrožení na Indii, Sovětský svaz nepřijal. Ten se snažil o udržení vyrovnanějších vztahů se zeměmi subkontinentu a Indii dával najevo, že na probíhající krizi na subkontinentu pohlíží jako na problém indicko-pákistánských vztahů.

Sovětští představitelé vydávali ujištění, že smlouva s Indií není namířena proti žádné třetí straně a také ve společném indicko-sovětském komuniké nebyla zmínka o nezávislé Bangladéši.⁹⁹

Napětí mezi Indií a Pákistánem rostlo a na konci listopadu podnikly indické jednotky první velký vpád do Východního Pákistánu, kterým podpořily jednotky Mukti Bahini.¹⁰⁰ Jako oficiální důvod vstupu do války Indie uvedla potřebu zastavit příliv uprchlíků a zajistit jejich návrat do Východního Bengálska.¹⁰¹

Po vypuknutí války přijela do Nového Dillí sovětská delegace a zahájila s indickými politiky důvěrné konzultace, jež pokračovaly po celou dobu trvání konfliktu. Mezitím, co byly indické jednotky zapojeny do bojů ve Východním Bengálsku, tři sovětská veta v Radě bezpečnosti zablokovala rezoluce požadující zastavení palby a návrat ke *statu quo ante bellum*. Indové také obdrželi ujištění, že se Američané či Číňané v případě intervence setkají se Sovětským odporem.¹⁰²

---

⁹⁷ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 57.

⁹⁸ S. Mansingh: *India's...*, s. 222.

⁹⁹ Alexandr O. Ghehard: The Soviet System of Collective Security in Asia, in: *Asian Survey Vol. 13, No. 12, December 1973*, s. 1087.

¹⁰⁰ R. La Porte: *Pakistan...*, s. 105. Mukti Bahini byly jednotky bangladéšského odporu. Tamtéž, s. 105.

¹⁰¹ S. Mansingh: *India's...*, s. 148.

¹⁰² Rajan Menon: India and the Soviet Union: A New Stage of Relations, in: *Asian Survey, Vol. 18, No. 7., July 1978*, s. 734.

Indie vybavená sovětskými zbraněmi rychle postupovala vpřed. Čína se omezila pouze na výhrůžky.¹⁰³ Spojené státy na poslední chvíli učinily pokus odstrašit Indii, kdy část americké sedmé flotily zamířila do Bengálského zálivu. V reakci na to Sovětský svaz vyslal část své eskadry z Indického oceánu na sever, aby demonstroval připravenost zasáhnout po boku Indie.¹⁰⁴ Předpoklady, že Pákistán spustí mohutnou ofenzivu na západě s cílem získat větší část sporného Kašmíru, se nenaplnily. Válka skončila 17. prosince rychlým indickým vítězstvím a z Východního Pákistánu se stal nezávislý stát Bangladéš.¹⁰⁵

3.4 Důsledky rozpadu Pákistánu na rozložení sil v regionu a na následný vývoj sovětsko-indických vztahů

Válka přinesla výrazné posílení sovětského vlivu v jižní Asii, neboť jeho rivalové, USA a Čína, stály v proběhlém konfliktu na straně poraženého Pákistánu.¹⁰⁶ Sovětský svaz předpokládal, že této příznivé situace využije k vybudování plánovaného bezpečnostního systému, a že Indie bude stát po jeho boku při budování strategie zadržování čínského, ale i amerického vlivu v Asii.¹⁰⁷

Po podepsání sovětsko-indické smlouvy došlo k posílení indického privilegovaného postavení v rámci sovětských zahraničních vztahů. Jako klíčová země sovětské strategie v oblasti Třetího světa byla Indie chráněna sovětským jaderným deštříkem a zásobována nejmodernějšími letouny a tanky ze sovětského arsenálu. Sovětský svaz jí také poskytoval dodávky ropy a neželezitých kovů za výhodné ceny.¹⁰⁸

Navzdory ohromným investicím do indické ekonomiky se ale Sovětskému svazu nepodařilo dosáhnout žádných skutečných výhod. Indie nesvolila k výstavbě námořních zařízení pro sovětskou námořní flotilu v Indickém oceánu a Sovětský svaz neměl ani právo volnějšího přístupu do závodů za účelem oprav a výměny zařízení.¹⁰⁹

Po rozpadu Pákistánu se Indie rozhodla soustředit se na úsilí o dosažení nezávislejšího statusu, který by jí umožnil plně uplatňovat nároky na hegemónii

---

¹⁰³ A. Ulam: *Dangerous...*, s. 72-73.

¹⁰⁴ R. Edmonds: *Soviet...*, s. 105.

¹⁰⁵ R. La Porte: *Pakistan...*, s. 105.

¹⁰⁶ A. Ulam: *Dangerous...*, s. 72.

¹⁰⁷ A. Ghehardt: *The Soviet...*, s. 1087.

¹⁰⁸ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 279.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 280.

postavení v rámci jižní Asie.¹¹⁰ Zahájila enegické úsilí o zlepšení svých vztahů s Čínou a se Spojenými státy, a nadále zdůrazňovala jen ekonomické a nebezpečnostní aspekty smlouvy se Sovětským svazem.¹¹¹

Ve snaze o snížení závislosti na svém spojenci se Indie také rozhodla pro další pokus o normalizaci vztahů s Pákistánem. Země subkontintu se tak 2. července 1972 podpisem dohody v Šimle zavázaly k tomu, že budou usilovat o udržení přátelských vztahů a o vyřešení neshod mírovými prostředky.¹¹² V důsledku přetrvávajícího sporu o Kašmír ale nebyl ani tento pokus o dosažení obratu v indicko-pákistánských vztazích úspěšný.

4. Slábnutí spolupráce a rozchod v oblasti společných zájmů v průběhu sedmdesátých let

4.1 Indická politika v otázce jaderných zbraní a další problematické aspekty přispívající ke slábnutí svazku

Sovětskému svazu se nepodařilo realizovat návrh na ustavení kolektivní bezpečnosti v Asii, a ani plán na neutralizaci Perského zálivu nenalezl odezvu států daného regionu.¹¹³ Sovětská snaha získat legitimní právo podílet se na rozhodování v záležitostech týkajících se problematiky asijské bezpečnosti tak byla celkově neúspěšná. Sovětský svaz měl sám stále větší ekonomické problémy a nedokázal uspokojit potřeby rozvojových zemí, které se zpravidla následně obracely se žádostí o pomoc na Spojené státy.¹¹⁴ V Asii postupně klesal na oblibě i sovětský politický model.¹¹⁵

Důvodem zhoršování úrovně sovětsko-indických vztahů byla zejména neochota Indie podřít se sovětským strategickým plánům na zadržování čínského vlivu v regionu. Indie si přála být vnímána jako mocnost, která je nepostradatelná pro udržení

---

¹¹⁰ Stanley J. Heginbotham: In the Wake of Bangla Desh: A New Role for India in Asia?, in: Pacific Affairs, Vol. 45, No. 3, Autumn 1972, s. 372.

¹¹¹ A. Ghebhardt: The Soviet..., s. 1087.

¹¹² Agreement on Bilateral Relations Between the Governments of India and Pakistan Signed at Simla, 2nd July 1972, in: S. Mansingh: *India's...*, s. 390-391.

¹¹³ S. Mansingh: *India's...*, s. 152.

¹¹⁴ W. Andersen: *Soviets...*, s. 910-911.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 930.

globální rovnováhy, zároveň se ale nechtěla dostat do pozice vyvažovatele vlivu jiného mocenského subjektu.¹¹⁶

Zájmy dvou mocností se střetávaly také v oblasti Indického oceánu. Obě si přály vytlačit odtud USA a obě vnímaly oblast jako klíčovou z hlediska své bezpečnosti. Indie usilovala o přeměnu Indického oceánu na mírovou zónu zbavenou veškerých vojenských základen, a oponovala snahám Sovětského svazu zahrnout oblast do sféry svého vlivu. Americkou základnu na ostrově Diego Garcia považovala za jeden z největších zdrojů ohrožení své bezpečnosti.¹¹⁷ Odstranění této základny bylo též jedním z hlavních cílů sovětské zahraniční politiky.¹¹⁸

Indie vyjadřovala nesouhlas s riskantní politikou, kterou vedl Sovětský svaz v Africe a vyčítala mu, že na mezinárodních konferencích nevěnuje dostatečnou pozornost otázce ekonomických problémů rozvojových zemí a naopak se odvolává na to, že řešit tuto záležitost přísluší zemím Západu.¹¹⁹ Chybné uvádění indické hranice s Čínou v sovětských publikacích bylo také jedním ze zdrojů indických protestů. Mapy publikované v Sovětském svazu v roce 1978 se řídily indickým vymezením hranic ve východním sektoru čínsko-indické hranice, ale ne v sektoru Aksai Chin.¹²⁰ Sovětský svaz byl zase dlouhodobě nespokojen s nízkou profitabilitou indických továren vybudovaných za jeho asistence.¹²¹

Jedním ze zdrojů neshod ve vzájemných vztazích se stalo rozhodnutí Indie nepřipojit se ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní. Indira Gándhiová se tak snažila upozornit na omezení, která smlouva uvaluje na země nedisponující jadernými zbraněmi v oblasti využívání jaderné energie k mírovým účelům. V souvislosti s rozhodnutím nezbavit se do budoucna možnosti opatřit si jadernou zbraň Indie argumentovala i ohrožením ze strany Číny. Nakonec se ale Gándhiové nepodařilo získat bezpečnostní garance ze strany USA ani Sovětského svazu.¹²² Moskva naopak vedla diplomatickou aktivitu za získání co největšího počtu signatářů a doufala, že se Indie nakonec ze strachu z izolace připojí. V indickém jednání spatřovala snahu o posílení

---

¹¹⁶ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 70.

¹¹⁷ Embassy of Hungary in India to the Hungarian Foreign Ministry, 6th July, 1976, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110531> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹¹⁸ W. Andersen: *Soviets...*, s. 910.

¹¹⁹ S. Mansingh: *India's...*, s. 149.

¹²⁰ Tamtéž, s. 142.

¹²¹ Report, Embassy of Hungary in the Soviet Union to the Hungarian Foreign Ministry, 21st August, 1968, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112874> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹²² W. Barnds: *India...*, s. 225.

vlastní své vlastní pozice v rámci zemí Třetího světa a obávala se, že Indie plánuje vyvinout jadernou zbraň a v konečném důsledku opustit politiku nezúčastněnosti.¹²³

Sovětskému svazu se nakonec nepodařilo přesvědčit Indii, aby se připojila ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní. Moskva akceptovala i indický jaderný test uskutečněný 18. května 1974 v Pokhránu, od jehož provedení se snažila Indii odradit.¹²⁴ Ten nebyl klasickou demonstrací jaderného statusu, kdy indiští představitelé toto zařazení odmítali a hovořili o testu jako o “mírové explozi”. Jasně ale dokazoval indickou schopnost do několika let vyprodukovat jaderné zbraně.¹²⁵

V reakci na uskutečnění indického nukleárního výbuchu předložil Pákistán návrh na přeměnu jižní Asie na bezjaderné pásmo. Jeho projekt byl v souladu s konceptem organizace ASEAN a podpořila ho Čína, na niž se ale vztahovat neměl. S takovým pojetím Sovětský svaz jako klíčová mocnost nesouhlasil a odmítl o návrhu dále jednat.

Události roku 1974 způsobily, že v jižní Asii došlo k nárůstu napětí na kritickou úroveň. Příznivě ale nevypadal ani stav sovětsko-indických vztahů. V Indii probíhaly vnitropolitické boje a Sovětský svaz věnoval vzájemným vztahům sníženou pozornost v důsledku eskalace studenoválečného konfliktu.¹²⁶

V roce 1975 byl zavražděn Mudžibur Rahmán, zakladatel Bangladéše, v důsledku čehož Indie ztratila v této zemi podporu a došlo k oslabení její pozice ve prospěch Pákistánu. Nadále se tak vzdalovala svému cíli stát se vůdčí mocností regionu, jemuž byla nejbližší po rozpadu Pákistánu.¹²⁷ Gándhiová byla v roce 1975 nucena dokonce vyhlásit v zemi vyjimečný stav. Za situace, kdy Indie soustředila svou pozornost na vnitřní problémy, převzaly sousední státy iniciativu a na obranu proti indickým hegemónickým ambicím založily Jihoasijskou asociaci regionální spolupráce.¹²⁸

Gándhiová se nicméně přese všechno těšila sovětské podpoře až do svého pádu v roce 1977. Poté Sovětský svaz změnil svůj dříve souhlasný postoj k zavedení

---

¹²³ Report, Embassy of Hungary in the Soviet Union to the Hungarian Foreign Ministry, 2nd June 1967, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112883> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹²⁴ Telegram no. 64, Permanent Mission of Hungary to the U.N. in Geneva to the Hungarian Foreign Ministry, 14th August, 1974, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112878> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹²⁵ Ondřej Rojčík et al.: *Proliferace jaderných zbraní: Problémoví aktéři*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 43-44.

¹²⁶ A. Ulam: *Dangerous...*, s. 73.

¹²⁷ S. Mansingh: *India's...*, s. 156.

¹²⁸ S. Mitra: *Politics...*, s. 186-187.

výjimečného stavu a označil jej za príčinu prohry Kongresové strany ve volbách.¹²⁹ V čele nové koaliční vlády stanul Mórárdží Désaí, který chtěl změnit orientaci indické zahraniční politiky a nadále se soustředit na budování blízkých vztahů se Spojenými státy a Čínou. Moskva se obávala, že dojde ke zpřetrhání vazeb s jeho spojencem v jižní Asii, ale nakonec se tak nestalo. Indie nevypověděla Sovětsko-indickou smlouvu a v roce 1980 se Indira Gándhiová navrátila k moci.¹³⁰

V roce 1976 zemřel Mao-Ce tung.¹³¹ Po jeho smrti Čína a Indie obnovily rozhovory za účelem vyřešení pohraničního sporu.¹³² Sovětský svaz se obával čínsko-indického sblížení a snažil se zabránit tomu, aby Indie řešila otázku hranic případnými teritoriálními ústupky Číně.¹³³ Ta záměrně usilovala o nastolení přátelských vztahů s Čínou, jež by jí umožnilo snížit nutnost orientace na Sovětský svaz.¹³⁴

Ve druhé polovině sedmdesátých let se už nedařilo sladění sovětsko-indických zájmů. Slábly také vzájemné konzultace týkající se zahraniční politiky, na kterých se obě strany domluvily v rámci Sovětsko-indické smlouvy.¹³⁵ Jak Indie, tak Sovětský svaz podporovaly sjednocený Vietnam, Indie ovšem nejprve vyvíjela diplomatické úsilí s cílem zabránit upadnutí Vietnamu do závislosti na Sovětském svazu.¹³⁶ Později ještě Gándhiová podlehla tlaku Moskvy a uznala Kambodžskou vládu dosazenou vietnamskou armádou za podpory Sovětského svazu.¹³⁷

4.2 Sovětská okupace Afghánistánu a její vliv na sovětsko-indické vztahy

Vzhledem ke svým vazbám na Sovětský svaz Indie neodsoudila ve valném shromáždění OSN jeho invazi do Afghánistánu. Zpočátku také prohlašovala, že ji ani nepovažuje za bezprostřední ohrožení svých zájmů. Předpokládala totiž, že je tato

---

¹²⁹ R. Menon: *India...*, s. 734-735.

¹³⁰ S. Mansingh: *India's...*, s. 178-179.

¹³¹ John King Fairbank, Merle Goldman: *China: a New History*, Cambridge: Harvard University Press, 1999, s. 343.

¹³² Sovětský svaz očekával, že po smrti Mao Ce-tunga nebude nic bránit dosažení normalizace vztahů s Čínou, ale tato jeho očekávání se nenaplnila. V roce 1979 došlo v souvislosti s vypuknutím konfliktu v Indočíně k dalšímu zhoršení vztahu s Čínou. S. Radchenko: *Two Suns...*, s. 205.

¹³³ S. Mansingh: *India's...*, s. 138.

¹³⁴ Jerrold F. Elkin, Brian Frederickson: *Sino-Indian Border Talks: The View from New Delhi*, in: *Asian Survey* Vol.23, No. 10, October 1983, s. 1130.

¹³⁵ S. Mansingh: *India's...*, s. 155.

¹³⁶ Tamtéž, s. 149-150.

¹³⁷ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 70.

intervence motivována úsilím o udržení bezpečného prostředí na jižní hranici země, a že po nastolení stability v Afghánistánu stáhne Moskva své jednotky zpět.

Když ale sovětské jednotky na afghánském území přetrvávaly, zahájila Gádhíjová diplomatickou aktivitu s cílem ujistit Sovětský svaz, že k udržení bezpečného prostředí a stability v regionu není okupace nezbytná.¹³⁸ Gádhíjová sovětské vedení naopak upozorňovala na to, že jeho vojenská přítomnost v Afghánistánu by mohla posloužit jako záminka k americké či čínské intervenci.¹³⁹

Sovětská okupace Afghánistánu znamenala pro jižní Asii znovuobnovení konfrontace supervelmocí na kontinentu. Spojené státy, které v sedmdesátých letech přikládaly regionu jižní Asie jen malou prioritu, obnovily na počátku Afghánské krize velkolepý program ekonomické a vojenské pomoci Pákistánu a začaly rapidně zvyšovat svou vojenskou přítomnost v Indickém oceánu.¹⁴⁰ Sovětský svaz ale nebyl ochoten s ohledem na bezpečnost Indie učinit v otázce Afghánistánu žádné ústupky.¹⁴¹ Naopak od ní očekával, že se zdrží otevřené kritiky ve věci intervence.¹⁴²

Během Brežněvovy návštěvy Nového Dilí v prosinci 1980 Gádhíjová vyjadřovala odpor proti vměšování se Sovětského svazu do vnitřních záležitostí jiných zemí a kritiku vznesla i vůči jeho snahám o získání vlivu na bezpečnostní otázky v regionu Perského zálivu. K uznání Kambodžské vlády uvedla, že to bylo rozhodnutí učiněné mimo kontext vztahů se Sovětským svazem, a že doufá, že sovětský vůdce přesvědčí Vietnam, aby své okupační jednotky z kambodžského území stáhl.¹⁴³ To, že Indie odmítla vyjádřit na mezinárodní scéně podporu sovětské misi v Afghánistánu, bylo hlavním důvodem napětí ve vztazích se Sovětským svazem.¹⁴⁴

Indie pocítovala sovětskou okupaci Afghánistánu jako akutní ohrožení své bezpečnosti. V důsledku svého počátečního souhlasu se sovětským postupem v Afghánistánu a s vietnamskými kroky v Kambodži se navíc dostala do izolace v rámci zemí Asie i uvnitř hnutí nezúčastněných. V nastalé situaci nedokázalo spojenectví se Sovětským svazem ochránit indické národní zájmy, a proto se Indie rozhodla usilovat o snížení své identifikace se Sovětským svazem a o znovuupevnění svého statusu

---

¹³⁸ S. Mansingh: *India's...*, s. 129.

¹³⁹ Ciphred telegram, Embassy of Hungary in India to the Hungarian Foreign ministr, March 16th, 1980, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112299> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹⁴⁰ A. Chicherov: *South...*, s. 1120.

¹⁴¹ S. Mansingh: *India's...*, s. 129.

¹⁴² A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 281.

¹⁴³ S. Mansingh: *India's...*, s. 157.

¹⁴⁴ R. Thakur: *India...*, s. 829.

nezúčastněné země. Gándhiová nadále ještě s větší intenzitou usilovala o diverzifikaci nákupů zbraní, aktivněji vyhledávala vazby na Západ a pokračovala v rozhovorech s Čínou zaměřených na dosažení řešení v otázce sporné hranice.¹⁴⁵ V rámci hnutí nezúčastněných se Indie postavila do role oponenta prosovětské orientace, jež prosazovala Kuba.¹⁴⁶

Sovětský svaz se obával normalizace vztahů mezi Indií a Čínou a snažil se Indii od sblížení se svým severním sousedem odradit. Varoval Indii, že Čína je především expanzivní velmoc, která představuje nebezpečí pro celý svět, a že i přes udržování přátelských vztahů s Čínou se Indie jednoho dne stane obětí její agrese. Podle Sovětského svazu Čína podniká mnoho kroků, které dokazují, že s Indií nemá dobré úmysly. Indie by tak neměla opomínat, že prostřednictvím Pákistánu na ní Spojené státy spolu s Čínou vyvíjejí nátlak, a dále že Peking za podpory Washingtonu zásobuje její sousedy zbraněmi, sám provádí v blízkosti jejích hranic vojenské přípravy a podporuje separatistická hnutí v severovýchodní Indii.¹⁴⁷

4.3 Nástup Gorbačova do čela Sovětského svazu a ukončení války v Afghánistánu

Po nástupu Gorbačova do čela Sovětského svazu došlo ke změnám v charakteru sovětské politiky vůči zemím Třetího světa. Vnitřní problémy, otázka americko-sovětských vztahů a omezování zbrojení byly prioritami Gorbačovovi agendy. To ale neznamenalo, že by Sovětský svaz zamýšlel vzdát se dosažených pozic v oblasti Třetího světa. Ve své politice usiloval o zmírnění napětí ve vztazích se státy náležící do okruhu přátel Spojených států, aniž by současně oslaboval vazby se stávajícími sovětskými spojenci.¹⁴⁸

Většina pozornosti Sovětského svazu v rámci rozvojového světa se soustředila na vedení války v Afghánistánu a na snahy o vyřešení tohoto problému. Sovětské zapletení se v Afghánistánu přinášelo obtíže ve vztazích se Spojenými státy, Západní Evropou, Čínou a z muslimských zemí zejména s Pákistánem, Íránem a Saudskou Arábií.

---

¹⁴⁵ J. Elkin, B. Fredericks: *Sino-Indian...*, s. 1130-1132.

¹⁴⁶ V. Mastny: *The Soviet...*, s. 76.

¹⁴⁷ CPSU CC Politburo Directive to Soviet Ambassadors and Representatives, 'carrying out additional measures to counter American-Chinese military cooperation', 2nd October 1980, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117008> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹⁴⁸ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 273.

V květnu roku 1988 pak sovětské jednotky započaly své stahování z Afghánského území a v roce 1989 došlo k ukončení války v Afghánistánu.¹⁴⁹ Tento obrat ale neznamenal, že by v Sovětském svazu převládlo rozhodnutí deangažovat se i v ostatních oblastech Třetího světa. Gorbačovův důraz na omezení zbrojení spíše znamenal, že se Sovětský svaz chce při svých snahách o prosazení vlivu v této oblasti nadále soustředit na využívání diplomatických prostředků, a klást důraz na politické a ekonomické aspekty spolupráce, namísto vojenské asistence.

V sovětské politice vůči Indii existovala kontinuita i po nástupu Gorbačova do čela Sovětského svazu. Indie si stále držela zvláštní postavení v rámci sovětského politického myšlení a Sovětský svaz nadále přisuzoval vztahu s ní mimořádnou důležitost. Indie byla také první zemí v rámci Třetího světa, kterou Gorbačov po nástupu do funkce navštívil.¹⁵⁰

Ve vztahu s Čínou nakonec došlo k tomu, že v případě Indie vývoj stagnoval, zatímco sovětsko-čínské vztahy se vydaly cestou zlepšení.¹⁵¹

5. Rozbor dílčích otázek a oblastí spolupráce

5.1 Indický oceán

Indický oceán se stal oblastí velmocenského soupeření poté, co bylo zahájeno stahování britských námořních sil východně od Suez.¹⁵² Strategický význam této oblasti v sedmdesátých letech rapidně vzrostl také v souvislosti se zastavením dodávek ropy ze strany arabských států, ustavením Íránu jako regionální vojenské mocnosti, uskutečněním indické jaderné exploze a s vojenskou přítomností Sovětského svazu a USA.¹⁵³

Oblast Indického oceánu byla koncepčně zahrnuta do Brežněvova plánu kolektivní bezpečnosti v Asii. Další paralelní sovětskou iniciativou na diplomatickém poli bylo uzavírání bilaterálních smluv o přátelství se zeměmi náležící do daného regionu. V roce 1971 byla kromě Indie uzavřena ještě také smlouva s Egyptem, v roce 1972 pak s Irákem, v roce 1974 se Somálskem, 1976 s Angolou, v roce 1977

---

¹⁴⁹ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 274-276.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 279-280.

¹⁵¹ Tamtéž s. 281.

¹⁵² S. Mansingh: *India's...*, s. 151.

¹⁵³ Richard Burt: Strategic Politics and the Indian Ocean, in: *Pacific Affairs*, Vol. 47, No. 4, Winter 1974-1975, s. 510.

s Mosambikem, 1978 s Vietnamem, v roce 1978 s Etiopií a s Afghánistánem, v roce 1979 s Lidově demokratickou republikou Jemen, a se Sýrií v roce 1980. Nicméně Egypt a Somálsko smlouvy jednostranně vypověděly a vztahy Indie a Sovětského svazu po roce 1971 slábly.¹⁵⁴ Sovětský svaz napomáhal Indii v modernizaci a rozšiřování jejího námořnictva, zvláštní privilegia a výsady v indických přístavech mu ale poskytnuta nebyla.

Když se Sovětskému svazu nepodařilo v oblasti Indického oceánu nastolit svou vojenskou převahu, zahájil diplomatickou aktivitu s cílem donutit Spojené státy ke snížení své vojenské přítomnosti. V roce 1976 sovětský delegát do Spojených národů předložil návrh na omezení zbrojení, ve kterém byl odkaz i na Indický oceán. Moskva pocíťovala akutnější potřebu snížit stav sil obou supervelmocí v oblasti, neboť se jednalo o otázku strategické hrozby poblíž její jižní hranice.¹⁵⁵

Spojené státy a Sovětský svaz vyjádřily během setkání v letech 1977 a 1978 souhlas s návrhem požadujícím “zmražení” úrovně námořních sil na obou stranách. Ke konečnému uzavření těchto smluv nedošlo následkem sovětské demonstrace moci v konfliktech v oblasti Afrického rohu. Z důvodu sovětské invaze do Afghánistánu pak nedošlo k obnovení jednání. Spojené státy navíc nabyly dojmu, že Sovětský svaz má v oblasti převahu, protože mohl povolát vojenské zálohy umístěné v Zakavkazsku a své jednotky z Afghánistánu.¹⁵⁶

Indie protestovala proti přítomnosti supervelmocí v Indickém oceánu a jejich soupeření o prosazení vlivu. Rozhodla se zahájit aktivní úsilí za přeměnu Indického oceánu na mírovou zónu, a pro tento svůj záměr získala podporu pobřežních států regionu. OSN vydalo deklaratorní usnesení o Indickém oceánu jako o zóně míru v prosinci 1971. Sovětský svaz se obával omezení práva na volný průjezd pro své válečné lodě, a spolu se zeměmi Varšavského paktu se hlasování o daném návrhu zdržel.¹⁵⁷

V rámci jednání s Indií v roce 1976 Sovětský svaz proklamoval své odhodlání podpořit plán na přeměnu Indického oceánu na oblast míru bez vojenských základen.¹⁵⁸ Sovětský svaz hlasoval ve prospěch rezoluce o vytvoření z Indického oceánu zónu míru

---

¹⁵⁴ W. Andersen: *Soviets...*, s. 910-911.

¹⁵⁵ S. Mansingh: *India's...*, s. 150-151.

¹⁵⁶ A. Chicherov: *South...*, s. 1122.

¹⁵⁷ S. Mansingh: *India's...*, s. 151-152.

¹⁵⁸ *Embassy of Hungary in India to the Hungarian Foreign Ministry, 6th July, 1976*, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110531> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

napoprvé v roce 1978. K realizaci tohoto plánu ale nakonec nedošlo.¹⁵⁹ V době, kdy se Gándhiová navracela k moci, byl Indický oceán oblastí velmocenského soupeření a koncentrace velkého napětí.¹⁶⁰

5.2 Omezená vojenská aliance

Prvotní transfer zbraní ze Sovětského svazu do Indie proběhl na počátku šedesátých let. Indie požádala Sovětský svaz o vojenskou asistenci poté, kdy došlo ke zhoršení jejich vztahů se Spojenými státy.¹⁶¹ Na konci roku 1962 tvořily sovětské dodávky 10% celkového objemu zbraní importovaných do Indie. Po roce 1964 tento podíl stoupl na 90%.¹⁶² Během sedmdesátých let postupně klesl o desítky procent.

Do budoucna chtěla Indie dosáhnout úplné soběstačnosti v oblasti obrany. Tu se prozatím snažila nahrazovat diverzifikováním svých zdrojů dodávek obranného materiálu.¹⁶³ Vzhledem k ohromné průmyslové kapacitě nebyla ohrožena závislostí na importu zbraní ze Sovětského svazu.¹⁶⁴

Na počátku Afghánské krize nabídly USA Pákistánu transfer zbraní. Aby Indie zabránila posunu rovnováhy sil ve svůj neprospěch, uzavřela v roce 1980 se Sovětským svazem do té doby největší balíček transferu zbraní.

Sovětsko-indická vojenská spolupráce vedla jen k omezenému vojenskému spojení, což bylo dáno rozdíly v kultuře a odlišností společenského uspořádání. Do Indie nemířili žádní sovětsští vojenští poradci a Sovětskému svazu se nepodařilo získat povolení k výstavbě vojenských ani námořních základen na indickém území a ani v přístavech mu nebyly uděly žádné výsady. Mezi Indií a Sovětským svazem také nefungovala žádná strategická koordinace.¹⁶⁵

Pro Sovětský svaz bylo velmi příznivé, že se mu podařilo v probíhajícím konfliktu s Čínou získat Indii na svou stranu. Všechny pozemní cesty do Indie nicméně vedly přes Afghánistán nebo Pákistán, v důsledku čehož byl Sovětský svaz odkázán na námořní spojení. V případě uzavřeného Suezského průplavu byla trasa do Indie delší než do Západní Evropy, Japonska a do Spojených států. Absence přímého pozemního spojení

---

¹⁵⁹ S. Mansingh: *India's...*, s. 151-152.

¹⁶⁰ Walter K. Andersen: *Soviets...*, s. 910-911 a J. Strnad et. al.: *Dějiny...*, s. 846.

¹⁶¹ S. Mansingh: *India's...*, s. 165.

¹⁶² W. Barnds: *India...*, s. 229.

¹⁶³ S. Mansingh: *India's...*, s. 165-166.

¹⁶⁴ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 210.

¹⁶⁵ S. Mansingh: *India's...*, s. 159-164.

bránila rozvoji permanentních blízkých ekonomických a strategických vazeb. Je ovšem otázkou, do jaké míry by Indové bývali měli zájem do těchto vazeb vstoupit.¹⁶⁶

5.3 *Ekonomické propojení Indie a Sovětského svazu*

Indie byla největším příjemcem sovětské pomoci v rámci zemí Třetího světa a jedním z nejvýznamnějších obchodních partnerů Sovětského svazu v této oblasti.¹⁶⁷ Sovětský svaz se značnou mírou podílel na industrializaci Indie a na modernizaci její armády. Kromě těžkého průmyslu byla jeho pomoc významná v oblasti rozvoje ropného průmyslu a rozšiřování ocelové a uhelné produkce a výroby elektřiny.¹⁶⁸ V oblasti sofistikovaných technologií, tak potřebných pro rozvíjející se indický průmysl, nemohl Sovětský svaz nabídnout prakticky žádnou pomoc.¹⁶⁹

Během vládního období Indiry Gándhiové byla ekonomická spolupráce mezi Indií a Sovětským svazem ještě dále posílena.¹⁷⁰ V letech 1962 a 1969 došlo ke zdvojnásobení objemu obchodu mezi Indií a komunistickými státy a Sovětský svaz též navýšil poskytovanou ekonomickou pomoc, jež reprezentovala nejvýznamnější zdroj kapitálu pro rozvoj indického průmyslu.¹⁷¹ Dodávky ropy ze Sovětského svazu Indii umožnily vyjednat snížení cen u západních dodavatelů.¹⁷²

V roce 1975 se Sovětský svaz stal největším obchodním partnerem Indie, ale nezůstal jím natrvalo.¹⁷³ Sovětská asistence Indii měla mnoho podob a jeden z ojedinělých projektů představovalo ve druhé polovině šedesátých let poskytnutí licence na sestavování letounů MiG-21 na indickém území.¹⁷⁴

Sovětský svaz měl vždy potřebu dovozu surovin a potravin produkovaných státy nerozvinuté části světa. Vzhledem k rozšiřování sovětského průmyslu a zvyšování požadavků sovětské společnosti na spotřebu tyto jeho nároky vzrůstaly.¹⁷⁵ Po roztržce

---

¹⁶⁶ R. Jackson: *The Great...*, s. 41.

¹⁶⁷ S. Mansingh: *India's...*, s. 159-160.

¹⁶⁸ Leo Tansky: *U.S. and U.S.S.R. Aid to Developing Countries: A Comparative study of India, Turkey and the U.A.R.*, New York: Frederick A. Praeger, Publishers, 1967, s. 107.

¹⁶⁹ S. Mansingh: *India's...*, s. 160.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 159.

¹⁷¹ W. Barnds: *India...*, s. 229. a Leo Tansky: *U.S...*, s. 101. Nárůst činil z 10% na 20% objemu zahraničního obchodu Indie. W. Barnds: *India...*, s. 229.

¹⁷² Tamtéž, s. 231.

¹⁷³ Leo Tansky: *U.S...*, s. 101.

¹⁷⁴ B. Porter: *The USSR...*, s. 40.

¹⁷⁵ G. Smith: *Soviet...*, s. 228.

s Čínou musela Moskva navíc u řady komodit hledat nové zdroje dovozu.¹⁷⁶ Indie se tak stala hlavním a téměř výhradním importérem čaje do Sovětského svazu, a po utvoření čínsko-pákistánské aliance též hlavním dodavatelem juty a jutových produktů, které byly dříve získávány z oblasti dnešní Bangladéše.¹⁷⁷ Indie byla pro Sovětský svaz též významným zdrojem kůží a částečně i vlny.¹⁷⁸ Z potravin nelze opomenout import indických kešu oříšků a kávy.¹⁷⁹

Obchodní výměna mezi spojenci tak sledovala základní schéma, kdy Sovětský import z Indie zahrnoval základní komodity jako byly suroviny a zemědělské produkty, a sovětský export naopak obsahoval drahé hodnotné zboží a vybavení na obranu.¹⁸⁰ Zpočátku se Sovětskému svazu dařilo udržovat vyrovnanou úroveň zahraničního obchodu s Indií asistencí při budování jejího průmyslu. Postupem času, jak Indie dosáhla určitého stupně industrializace, bylo vyrovnané platební bilance dosahováno už jen prostřednictvím dodávek zbraní a v důsledku toho se nedá v pozdějších fázích hovořit o sovětské rozvojové pomoci Indii.¹⁸¹

Moskva se snažila vyjít Indií vstříc, a proto svolila k výkupu některých indických výrobků, jež pocházely z továren vybudovaných za sovětské asistence.¹⁸² Nicméně Indie požadovala více surové ropy, průmyslových surovin, hnojiv a neželezných materiálů, než jí byl Sovětský svaz ochoten poskytnout, v oblasti sofistikovaných technologií, tolik potřebných pro rozvíjející se indický průmysl, nebyl Sovětský svaz schopen asistovat vůbec.¹⁸³

Sovětské úvěry byly poskytovány na nízký úrok 2,5 % s dvacetiletou dobou splatnosti. Důležité bylo, že úvěr byl splatný v rupiích nebo ve zboží, za současné účetní evidence v rublech. Vojenský materiál, který postupem času tvořil převládající objem

---

¹⁷⁶ G. Smith: *Soviet...*, s. 233.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 244.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 232.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 234-239.

¹⁸⁰ W. Barnds: *India...*, s. 231-232. a S. Mansingh: *India's...*, s. 159.

¹⁸¹ G. Smith: *Soviet...*, s. 250-252.

¹⁸² A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 280. Sovětský svaz tak např. souhlasil s tím, že Indie může část dluhu splatit ve formě železnic, jejichž produkce překračovala domácí poptávku Indie, a které nebyly na poli světového obchodu příliš konkurenceschopné. Quintin V. S. Bach: *Soviet Economic Assistance to the Less Developed Countries, A Statistical Analysis*, Oxford: Clarendon Press, 1987, s. 44.

¹⁸³ S. Mansingh: *India's...*, s. 159.

sovětského importu, byl navíc do spřátelených zemí Třetího světa tradičně dodáván za velmi výhodné ceny.¹⁸⁴

V roce 1972, na zářijovém setkání se zástupci obou zemí dohodli na zahájení kooperace mezi sovětskými a indickými plánovacími orgány za účelem sladění sovětského a indického plánování.¹⁸⁵

Pomoc v mnoha sektorech poskytovaly Indii i Spojené státy. Mimo ekonomickou asistenci zůstávala tato země závislá na Západu i z hlediska obchodu.¹⁸⁶ Indie byla demokratickou společností, v ekonomice ale převládal veřejný sektor. Sovětská, ale i americká pomoc mířila výhradně do státního sektoru, z čehož těžil indický těžký průmysl a obranná produkce.¹⁸⁷

Sovětský svaz dále Indii asistoval v oblasti rozvoje jejího vesmírného programu. V dubnu 1975 byl ze sovětského kosmodromu vypuštěn indický experimentální satelit Aryabhata. V letech 1975-1976 následovalo vyslání Indií sestrojených SLV-3 raket nesoucích výzkumné satelity. Výroba a programování raket a satelitů probíhalo v Indii, další součástky pak byly importovány ze Sovětského svazu. V letech 1979 a 1980 Sovětský svaz pozval indického kosmonauta k účasti na sovětské vesmírné trasy. Indie nabídku přijala v roce 1981.¹⁸⁸

5.4 Otázka Sovětského vlivu v Indii

Sovětský svaz přikládal vztahům s Indii velkou prioritu, a proto se rozhodl odsunout ideologii stranou, a soustředit se na pragmatickou stránku vzájemné spolupráce. Článek jedna sovětsko-indické smlouvy z roku 1971 hovořil o nevměšování se do vnitřních záležitostí protěšku. Indická vláda neměla touhu ani prostředky na to, vměšovat se do Sovětské politiky. Článek tak měl být pro ni signálem, že se nemusí ze strany Sovětského svazu obávat snah o narušení svého politického a společenského systému.

---

¹⁸⁴ Leo Tansky: *U.S...*, s. 101. To odpovídalo běžné sovětské praxi poskytování vojenské pomoci zemím Třetího světa. Zmíněný úrok i dlouhá doba splatnosti znamenaly, že Indii byly poskytnuty velice výhodné podmínky. B. Porter: *The USSR...*, s. 39.

¹⁸⁵ Embassy of Hungary in India to the Hungarian Foreign Ministry, 6th July, 1976, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110531> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

¹⁸⁶ Spojené státy přivážely do jižní Asie přebytky potravin na odvrácení hladomorů, které tu propukaly v důsledku slabých monzunů. W. Barnds: *India...*, s. 225.

¹⁸⁷ Leo Tansky: *U.S...*, s. 101. a W. Barnds: *India...*, s. 232.

¹⁸⁸ S. Mansingh: *India's...*, s. 163-164.

Indie se snažila o vybudování socialistického modelu společnosti, neusilovala ale o to, přibližovat indický politický režim poměrům v Sovětském svazu.

Sovětsí političtí představitelé se stavěli kriticky k indickému úsilí o udržování přátelských vztahů se Spojenými státy. Vždy se zajímali o její vnitřní vývoj a negativně vnímali náhlý vzestup pravicových sil v indické politice, ke kterému došlo v šedesátých letech.

Po rozkolu v Indickém národním kongresu v roce 1969 Sovětsí politici obhajovali sjednocenou frontu levicových a demokratických sil proti pravicovému křídlu a očekávali od Gándhiové provedení radikálních reforem. Její politiku pak prezentovali jako tendenci k nekapitalistické cestě vývoje. Ze třech komunistických stran existujících v Indii od poloviny šedesátých let pouze Komunistická strana Indie Shripada Amrita Dangeho spolupracovala s Kongresovou stranou. Rozhodné vítězství Gándhiové ve všeobecných volbách zmařilo naděje KSI na zaujetí posílené pozice v centru politického spektra. Následný postup indické premiérky šel mimo prosazování komunismu. Ustavení vyjímečného stavu v roce 1975 pak postihlo stejně komunisty jako oponenty vlády Gándhiové.

Sovětský svaz se snažil využívat ve svůj prospěch otevřenosti indické politiky a jejího svobodného tisku. Stejně jako jiné země nabízel Indům stipendia a přijímal návštěvníky i u jiných příležitostí, šířil v Indii sovětské i východoevropské filmy a knihy.¹⁸⁹ V indické společnosti ale přetrvávaly silné kulturní vazby na Evropu a Spojené státy a Sovětskému svazu se nepodařilo získat zde větší popularitu.¹⁹⁰

V praxi čelil Sovětský svaz ve vzájemných vztazích neustálému obviňování z vměšování se do indické vnitřní politiky, které se mu nedařilo rozptýlit. Rupie, které Moskva získala v rámci obchodu s Indií, byly vynakládány jednak na podporu aktivit prosovětské komunistické strany Indie, a dále na úsilí přimět indické obchodní kruhy mající zájem na kontraktech se Sovětským svazem, aby se u indické vlády zasazovaly ve prospěch užší sovětsko-indické spolupráce. Tyto sovětské aktivity vyvolávaly napětí ve vzájemných vztazích.¹⁹¹ Mimo oficiální vládu udržoval Sovětský svaz kontakty i s potenciálními bojovníky o moc, s indickými komunistickými stranami.¹⁹²

---

¹⁸⁹ S. Mansingh: *India's...*, s. 165-166.

¹⁹⁰ W. Barnds: *India...*, s. 232. a Rubinstein: *Moscow's...*, s. 280. Indičtí studenti preferovali západní univerzity, pokud se rozhodli studovat v zahraničí. W. Barnds: *India...*, s. 232.

¹⁹¹ A. Rubinstein: *Moscow's...*, s. 282.

¹⁹² S. Mansingh: *India's...*, s. 166.

Závěr

Sovětský svaz potřeboval v letech 1964-1982 udržovat spojení s Indií zejména z důvodu trvajících nepřátelství s Čínou. V této době Moskva asistovala Indii v procesu industrializace země, poskytovala jí vojenskou pomoc a mezi zeměmi probíhala čilá obchodní výměna. Kromě oboustranně prospěšné ekonomické spolupráce si země poskytovaly diplomatickou podporu na mezinárodní scéně. Sovětskému svazu se nicméně nepodařilo přesvědčit Indii, aby se podílela na jeho strategii na zadržování čínského vlivu v oblasti jižní Asie. Indie se odmítla stát základem ustavení sovětského vlivu v regionu a místo toho se soustředila na posilování vlastního postavení. Vzhledem k přetvárajícímu napětí ve vztazích s Čínou si Sovětský svaz nemohl dovolit Indii jako svého spojence ztratit. Ta byla mimoto základním pilířem jeho politiky pronikání do oblasti Třetího světa.

Základ celé problematiky tvoří sovětská zahraniční politika a její zaměření na dosažení globální převahy, zároveň se Sovětský svaz snažil bránit šíření čínského vlivu v Asii, neboť byl s Čínou v nepřátelském stavu. Získání Indie znamenalo pro sovětskou zahraniční politiku velký úspěch a partnerství s ní přinášelo Sovětskému svazu řadu významných výhod. Indie zase velice oceňovala sovětskou pomoc při její modernizaci. Spojenectví se vyznačovalo oboustranným porozuměním a vzájemně prospěšnou spoluprací v oblasti hospodářství i diplomacie. Nicméně vztah Sovětského svazu a Indie byl vztahem supervelmoci usilující o maximální šíření svého vlivu a moci druhého řádu hájící si svou autonomii a usilující o dosažení regionální hegemonie, v důsledku čehož zákonitě docházelo ke střetu zájmů.

Pronikání sovětského vlivu do oblasti Třetího světa otevřela cestu Stalinova smrt. Chruščov odhadl potenciál rozvojových zemí a pokračoval v úsilí budovat s těmito zeměmi kontakty, přičemž nástrojem sovětské politiky v této oblasti bylo zejména poskytování pomoci ve formě průmyslových výrobků, zbrojního vybavení a asistence při industrializaci. Sovětský svaz považoval Indii za privilegovaného partnera v oblasti Třetího světa a vzhledem k jejímu významnému postavení na poli mezinárodní politiky pro něj byla přínosem indická podpora jeho zahraničněpolitických zájmů. Nejvýznamnějším aspektem vzájemných vztahů bylo oboustranně zakoušené napětí ve vztazích s Čínou, která se na počátku šedesátých let stala společným nepřítelem Indie a Sovětského svazu. Na obranu proti Číně upevňovala Indie a Sovětský svaz vzájemné spojení.

Ústřední sovětskou strategickou iniciativou v oblasti jižní Asie byl plán na ustavení systému kolektivní bezpečnosti, jehož hlavním smyslem byla snaha obklíčit Čínu z jihu. Účinnému prosazení této strategie z pohledu Sovětského svazu bránilo nepřátelství mezi Indií a Pákistánem, jež spolu vedly spor o území Kašmíru. Všechny pokusy uvést země subkontinentu na rovinu normalizace vzájemných vztahů se ale ukázaly jako neúspěšné. Sovětský svaz věnoval vztahům s Indií absolutní prioritu a doufal, že její účast na systému kolektivní bezpečnosti bude základem realizace celého projektu. Ta ale od počátku projevovala nesouhlas se sovětskou politikou usilující o nastolení vlivu v oblasti, a na svém postoji nic nezměnila ani po podepsání smlouvy o přátelství a spolupráci se Sovětským svazem. Po rozpadu Pákistánu využila Indie příznivé situace a na místo podpory sovětské přítomnosti se ustavila rozhodující mocností regionu.

Sovětskému svazu se nepodařilo dosáhnout svého hlavního cíle, kterým bylo vybudování systému kolektivní bezpečnosti v Asii. Očekával, že si prostřednictvím podpory indických ekonomických a diplomatických zájmů zajistí její účast na navrženém plánu, ale ona se odmítla podílet na jeho snahách o rozšíření sféry vlivu do oblasti jižní Asie. Sovětský svaz si nemohl v probíhajícím nepřátelství s Čínou dovolit ztratit podporu Indie. Z pohledu dílčích cílů, které si Sovětský svaz v rámci spojení s Indií vytyčil, byl mimoto svazek úspěšný. Vztahy s Indií se měly stát základem sovětské politiky v oblasti Třetího světa a ona tuto úlohu po celé sledované období plnila. Díky udržování přátelských vztahů s Indií se Sovětskému svazu podařilo získat si důvěryhodnost u zemí rozvojového světa, kam usiloval pronikat. Ekonomická spolupráce s Indií byla pro Sovětský svaz minimálně stejně výhodná jako pro jeho protějšek.

Z pohledu Indie bylo spojení se Sovětským svazem velice úspěšné. Indii se na rozdíl od Sovětského svazu podařilo dosáhnout svého hlavního cíle, kterým bylo získání pozice regionálního hegemonu. Nejsilnějšímu postavení se Indie těšila po vyhrané válce s Pákistánem, ve které se plně projevila její převaha nabitá díky sovětské hospodářské a vojenské asistenci. Diplomacickým úspěchem Indie v rámci vztahů se Sovětským svazem bylo také to, že se jí podařilo ubránit svou suverenitu a nepodlehnout jeho snahám o ukotvení vlivu na jejím území. Indie nepovolila výstavbu sovětských základů na své půdě a ani v indických přístavech neměl Sovětský svaz žádná privilegia. V oblasti ideologie Indie bedlivě sledovala sovětské snahy o šíření politického vlivu v zemi a nepřipustila se strany spojence žádnou ideologickou

indoktrinaci. Mimoto, že Indie díky pomoci ze strany Sovětského svazu dosáhla svého hlavního cíle, který si v rámci vzájemných vztahů vytyčila, byly tu také nevýhody. Spojenectvím se Sovětským svazem se Indie v mnoha případech dostávala do rozporu s politikou nezúčastněnosti a asociace s touto supervelmocí byla příčinou rozvolňování jejích vazeb se zeměmi rozvojového světa. Nicméně ve vztahu se Sovětským svazem pro ni jasně převažovaly výhody. Sovětská pomoc Indii byla poskytována za velmi výhodných podmínek. Nejvýraznější podporu, kterou pak Indie Sovětskému svazu poskytla, bylo neodsouzení jeho postupu na zahraničněpolitické scéně v letech 1956, 1968 a invaze do Afghánistánu.

Na základě výše zmíněných argumentů lze udělat závěr, že sovětsko-indická spolupráce byla v letech 1964-1982 díky mimořádné shodě zájmů oboustranně prospěšná. Sovětský svaz sice v rámci vztahů s Indií nedosáhl svého hlavního cíle, kterým byla izolace čínského vlivu, ale přesto pro něj Indie představovala cenného spojence. Z pohledu Indie pak bylo spojení se Sovětským svazem velice přínosné a Indii se dokonce v rámci spojenectví podařilo dosáhnout svého hlavního cíle, který si vytyčila, a kterým bylo získání výsadního politického postavení v oblasti jižní Asie.

Summary

During the course of years 1964 to 1982, the Soviet Union and India maintained firm diplomatic, economic and military relationship.

The foundation of the relationship was created after Stalin's death and during the reign of Khrushchev. The first impulse to establish bilateral relations came from the Soviet Union, which now employed new policy toward developing world and sought to make contacts with countries of that region. India caught Soviet attention since it was one of leading powers of non-alignment movement and it also enjoyed special status in the South Asian affairs. The Soviet Union provided India with economic and military aid and assisted with its industrialization.

In the early sixties China became common enemy. As a reaction to China threat India and the Soviet Union worked to consolidate their mutual alliance. The Soviet Union tried to proceed his initiatives aimed at containing Chinese influence in Asia and at establishing his own influence in the area. These initiatives were introduced as a Soviet plan of collective security. But India didn't show any support to Soviets efforts to expand his sphere of influence in South Asia.

In 1971 both sides concluded Indo-Soviet treaty of friendship and cooperation. But Indian motives for concluding the treaty were only pragmatical, when it sought to strengthen its position in the impending war with Pakistan. After the breakup of Pakistan it focused on strengthening its position within the region and disrespected the provisions of the agreement.

The Soviet Union failed to achieve its main goal to establish system of collective security in Asia, but still the relationship with India bore it many benefits. India supported Soviet Union during the years 1956, 1968, 1979 by what helped to alleviate international isolation of its partner. Thanks to association with India Soviet Union better succeeded in courting Third world countries and in acquiring new allies here. On the part of India, Soviet military aid helped it to achieve regional hegemony, what was Indian main goal. The Indo-Soviet relations were based on mutual respect and noninterference and India remained a Soviet privileged partner in the Third world even in the Gorbachev era.

Použitá literatura

Primární zdroje

Treaty of Peace, Friendship and Cooperation Between the Republic of India and the Union of Soviet Socialist Republics, 9th August, 1971. In: Surjit Mansingh: *India's Search for Power: Indira Gandhi's Foreign Policy 1966-1982*, New Delhi: Sage Publications, 1984.

Agreement on Bilateral Relations Between the Governments of India and Pakistan Signed at Simla, 2nd July 1972. In: Surjit Mansingh: *India's Search for Power: Indira Gandhi's Foreign Policy 1966-1982*, New Delhi: Sage Publications, 1984.

Dokumenty zpřístupněné na stránkách Wilson Centre, Cold War International History Project, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/>

Draft Report, 'On the Trip of the Soviet Party-Governmental Delegation to the PRC,' by M. Suslov to CC CPSU Presidium for Presentation to a Forthcoming CC CPSU Plenum. 18th December, 1959,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112989> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Entry from the Journal of Soviet Ambassador to India Benediktov, Conversation with Indian Foreign Ministry General-Secretary R.K.Nehru, 2nd November, 1962,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113003> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Report, Embassy of Hungary in the Soviet Union to the Hungarian Foreign Ministry, 2nd June 1967,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112883> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Report, Embassy of Hungary in the Soviet Union to the Hungarian Foreign Ministry, 21st August, 1968,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112874> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Note from the Visit of the Ministry of Foreign Affairs Delegation in the USSR, 16th January, 1972,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110269> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Telegram no. 64, Permanent Mission of Hungary to the U.N. in Geneva to the Hungarian Foreign Ministry, 14th August, 1974,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112878> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Embassy of Hungary in India to the Hungarian Foreign Ministry, 6th July, 1976,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110531> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Ciphered telegram, Embassy of Hungary in India to the Hungarian Foreign ministr, March 16th, 1980,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112299> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

CPSU CC Politburo Directive to Soviet Ambassadors and Representatives, 'carrying out additional measures to counter American-Chinese military cooperation', 2nd October, 1980,

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117008> (naposledy navštíveno 10.5.2014)

Sekundární literatura

a) Knihy

BACH, Quintin V.S.: *Soviet Economic Assistance to the Less Developed Countries, A Statistical Analysis*, Oxford: Clarendon Press, 1987.

BARNDS, William J.: *India, Pakistan and the Great Powers*, London: Pall Mall Press, 1972.

EDMONDS, Robin: *Soviet foreign policy: The Brezhnev Years*, Oxford: Oxford University Press, 1983.

- FAIRBANK, John King, Merle, Goldman: *China: a New History*, Cambridge: Harvard University Press, 1999.
- GARTHOFF, Raymond L. Garthoff: *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1985.
- LEFFLER, Melvyn P. Westad, Odd, Arne: *The Cambridge History of Cold war: Volume III, Endings*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- LEICHTOVÁ, Magdaléna, PIKNEROVÁ Linda: *Rozvojová spolupráce Východního bloku v době studené války*, Praha: Dokořán, 2013.
- LÜTHI, Lorenz M.: *The Sino-Soviet split: Cold War in the Communist World*, Princeton: Princeton University Press, 2008.
- MALIK, Iffat: *Kashmir, Ethnic Conflict, International Dispute*, Oxford: Oxford University Press: 2002.
- MANSINGH, Surjit: *India's Search for Power: Indira Gandhi's Foreign Policy 1966-1982*, New Delhi: Sage Publications, 1984.
- MITRA, Subrata K.: *Politics in India: Structure, Process and Policy*. New York: Routledge, 2011.
- PORTER, Bruce D.: Porter, *The USSR in Third World Conflicts, Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945-1980*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- RADCHENKO, Sergey: *Two Suns in the Heavens, The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*, Washington, D.C. & Stanford: Woodrow Wilson Center Press & Stanford University Press, 2009.
- ROJČÍK Ondřej et al.: *Proliferace jaderných zbraní: Problémoví aktéři*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006.
- RUBINSTEIN, Alvin Z.: *Moscow's Third World Strategy*, New Jersey: Princeton University Press, 1988.
- SMITH, Glen Alden: *Soviet Foreign Trade: Organization, Operation and Policy, 1918-1971*, New York: Praeger, 1973.
- STRNAD Jaroslav et. al.: *Dějiny Indie*, Jihlava: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- TANSKY, Leo: *U.S. and U.S.S.R.: Aid to Developing Countries: A Comparative study of India, Turkey and the U.A.R.*, New York: Frederick A. Praeger, Publishers, 1967.
- TARLING Nicholas: *The Cambridge History of Southeast Asia, Volume Four, From World War II to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- ULAM, Adam B.: *Dangerous relations: the Soviet Union in World Politics, 1970-1982*, New York: Oxford University Press, 1983.

VYKOUKAL, Jiří, Litera, Bohuslav, Tejchman, Miroslav: *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha: Nakladatelství Libri, 2000.

ZUBOK, Vladislav: *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2009, s. 228.

b) Články

ANDERSEN, Walter K.: Soviets in the Indian Ocean: Much A do about Something-- But What?, in: *Asian Survey*, Vol. 24, No. 9, September 1984, s. 910-930.

BURT Richard: Strategic Politics and the Indian Ocean, in: *Pacific Affairs*, Vol. 47, No. 4, Winter 1974-1975, s. 509-514.

CHICHEROV, Alexandr I.: South Asia and the Indian Ocean in the 1980's: Some Trends Toward Changes in International Relations, in: *Asian Survey* Vol. 24, No. 11, November 1984, s. 1117-1130.

DONALDSON, Robert H.: India: The Soviet Stake in Stability, in: *Asian Survey*, Vol. 12, No. 6, January 1972, s. 475-492.

EDWARDES, Michael: Tashkent and after, in: *International Affairs*, Vol. 42, No. 3, July 1966, s. 381-389.

ELKIN, Jerrold F., FREDERICKSM, Brian: Sino-Indian Border Talks: The View from New Delhi, in: *Asian Survey*, Vol. 23, No. 10, October 1983, s. 1128-1139.

GHEBHARDT, Alexandr O.: The Soviet System of Collective Security in Asia, in: *Asian Survey*, Vol. 13, No. 12, December 1973, s. 1075-1091.

HEGINBOTHAM, Stanley J.: In the Wake of Bangla Desh: A New Role for India in Asia?, in: *Pacific Affairs*, Vol. 45, No. 3, Autumn 1972, s. 372-386.

JACKSON, Robert: The Great Powers and the Indian Subcontinent, in: *International Affairs*, Vol. 49, No. 1, January 1973, s. 35-50.

LA PORTE, Robert, Jr: Pakistan in 1971: The Desintegration of Nation, in: *Asian Survey*, Vol. 12, No 2., February 1972, s. 97-108.

MENON, Rajan: India and the Soviet Union: A New Stage of Relations, in: *Asian Survey*, Vol. 18, No. 7., July 1978, s. 731-750.

MASTNY, Vojtech: The Soviet Union's Partnership with India, in: *Journal of Cold War Studies*, Vol. 12, No. 3, Summer 2010, s. 50-90.

SIMON, Sheldon W.: The Kashmir Dispute in Sino-Soviet Perspective, in: *Asian Survey*, Vol. 7, No. 3, March 1967, s. 176-187.

STEIN, Arthur: India and the USSR: The Post-Nehru Period, in: *Asian Survey*, Vol. 7, No. 3, March 1967, s. 165-175.

THAKUR, Ramesh: India and the Soviet Union: Conjunctions and Disjunctions of Interests, in: *Asian Survey*, Vol. 31, No. 9, September 1991, s. 826-846.